

INFORMEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
8ste Jaargang – Januari-Februari 2012

Redactie- en coördinatieadres:
Ludo Raskin, Opperstraat 183 Wijer, 3850 Nieuwerkerken
Lay-out: Valère Grauwels

OUDE GEBOUWEN EN INWONERS IN WIJER – deel 10

In onze wandeling doorheen de Atlas der Buurtwegen van 1842 komen we nu aan bij het huis "De Kazerne" onder de nrs. 15 en 16, en het volgende huis "Mouling-Plevoets" onder nr. 13, zoals te zien op de bijgevoegde kaart.

Hoeve "De Kazerne".

"De Kazerne" is vandaag , met de uitgevoerde aanpassingen en verbouwingen, waarschijnlijk het oudste nog bestaande en bewoonde vakwerkhuis van Wijer dat volgens meerdere bronnen rond 1780-1790 zou gebouwd zijn.

In een gespleten zwarte balk voor de open haard in de woonkamer is het jaartal 1774 ingekerfd, voorafgegaan door een drievoudig maalkruis, een oud runeteken dat o.a. ook "vruchtbaarheid en bescherming van mens en dier" betekende.

In het boek "Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, 1981, Limburg – arr. Hasselt – 6n 2(He-Z) – blz. 658" wordt het bouwen gesitueerd rond 1800 en gedetailleerd beschreven als o.a. "(...een langgerekte hoeve in stijl- en regelwerk met witgekalkte lemen vulling op een lage bakstenen stoel en een gepikte plint".

Wie deze hoeve gebouwd heeft kon niet achterhaald worden, doch in de beschikbare gegevens van het Kadaster, bewaard op het Rijksarchief te Hasselt, zien dat we dat in 1842 een zekere Pierre Grammen (°Rummen 1770) als eigenaar vermeld wordt.

Martinus Grammen (°1735), vader van Pierre, was afkomstig van Graezen, waar hij stierf in 1805. Elisabeth Pels (°Rummen 1746-+Wijer 1819), moeder van Pierre, is waarschijnlijk bij haar zoon Pierre gestorven, die "De Kazerne" in Wijer geërfd had.

Pierre Grammen (°Rummen 1770-+Wijer 1842) was in 1795 in Kozen een eerste maal gehuwd Isabella Vandermaesen (°Wijer 1766-+Rummen 1814). Ze hadden o.a. een dochter Rosa (°Rummen 1810) die in 1826 in Wijer (mogelijk ook in "De Kazerne") overleed. Haar moeder was reeds in 1814 in Rummen gestorven.

Pierre hertrouwde hetzelfde jaar (1814) met Elisabeth Bollen (°Wijer 1778-+1844). Zij gingen wonen op de boerderij in de Opperstraat vanwaar Elisabeth afkomstig was, en waar veel later (ca 1933) Wilhemus Bartholomevis zou wonen met zijn kinderen o.a. Isidoor en Emile, een familie nu nog door velen gekend.

Met deze Pierre Grammen begint een hele (stam)boom die verbonden is met het "Kannaertshof" in Stevoort en de nabij gelegen kasteelboerderij "Caenen" die geografisch wel in Sint-Lambrechts-Herk lag doch waarvan de inwoners en burens wat kerk en school betreft zich op Stevoort richtten.

Pierre Grammen had uit zijn tweede huwelijk drie zonen; de jongste Petrus-Joannes (°Wijer 1821-+1909) huwde met Anna Gertrudis Vangeel (°Nieuwerkerken 1823-+Wijer 1907). Zij verhuisden in 1865 naar Stevoort naar het "Kannaertshof", hetzelfde jaar dat het laatste van hun negen kinderen in Wijer geboren was.

Zijn zoon Frans (°Wijer 1850-+Stevoort 1926), gehuwd met Emilia Esselen (°Stevoort 1853), zal de stam Grammen op het "Kannaertshof" verder zetten.

De oudste zoon Leonard (°Wijer 1846-+Sint-Lambrechts-Herk 1927) trouwde met Rosalie Vannitsen (°Sint-Lambrechts-Herk 1843-+1907) die woonde op de hoeve "Caenen", Roost nr. 1; deze hoeve ligt (nog steeds) op het kruispunt van de Hasseltse dreef, de Kannaertsstraat en de Grote Roost.

De enige dochter van dit koppel, Blondina Grammen (°Hasselt 1878-+Sint-Lambrechts-Herk 1948), huwde in 1910 met Henri Hermans (°Sint-Lambrechts-Herk 1879-+1964). Zij erfden "De Kazerne" in Wijer. Zij woonden er echter nooit maar bleven er eigenaar van tot de verkoop in 1930 aan Leopold Maris (°Kuringen 1885) en echtgenote Maria Dina Grauls (°Sint-Lambrechts-Herk 1885) (zie Kadasterboek Rijksarchief Hasselt).

Blondina Grammen kreeg 10 kinderen. Het oudste, Maria Hermans (°Sint-Lambrechts-Herk-+Hasselt 1995) huwde in 1934 met de onderwijzer Placied Raskin (°Stevoort 1907-+Eigenbilzen 1975). Zij hadden 9 kinderen. Hun vierde kind, Ludo Raskin (°Eigenbilzen 1938) huwde met Irma Boutsen (°Dilsen 1940). Zij wonen sedert 1968 in de Opperstraat en bouwden er hun huis in de vroegere boomgaard van Pierre Grammen, die immers door huwelijk mede eigenaar was van de hoeve Bollen. Maria Hermans erfde deze hoeve van Blondina Grammen, en verkocht begin jaren 1950 alleen het hoevegebouw aan Wilhelmus Bartholomevis.

De kleinkinderen van Ludo Raskin zijn in de 10de generatie afstammelingen van de tot nog toe verst bekende stamvader Arnold Grammen (°Grazen circa 1710), de grootvader van onze Pierre Grammen. "De Kazerne" is alzo het originele woonhuis van hun oudovergrootvader Pierre die rond 1814 (of iets eerder) naar Wijer kwam.

"De Kazerne" is naar verluidt steeds druk bewoond geweest. Mogelijk verwijst de naam naar de circa 55 bewoners uit 7 huishoudens die er op zeker ogenblik gelijktijdig zouden verbleven hebben. Eén bewoner waarvan we de naam nog kennen was Gerard Hendrix (°Rummen 1780-+Wijer 1830) die samen met zijn echtgenote Elisabeth Engelen er vanaf 1811 woonde. Opmerkelijk is dat Gerard

zoals ook Pierre Grammen van Rummen afkomstig was; hij was een lid van de familie Hendrix die ook Massar genoemd wordt.

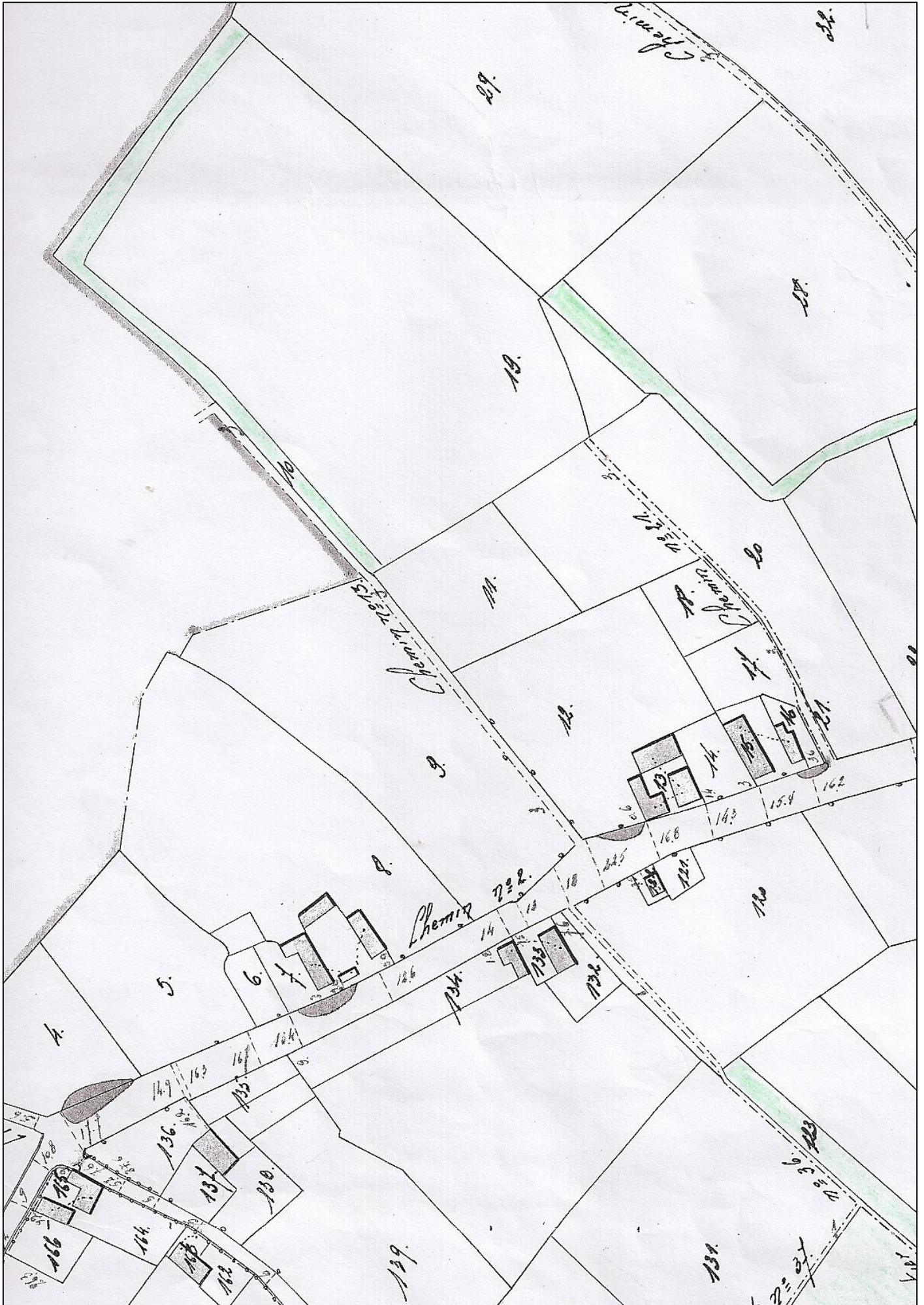
Leopold Maris (°Kuringen 1885) was gehuwd met Maria Dina Grauls (°Sint-Lambrechts-Herk 1885). Leopold was knecht op de hoeve "Caenen" in Sint-Lambrechts-Herk bij de vorige eigenaar Henri Hermans-Grammen. Waarschijnlijk kreeg hij van zijn werkgever de voorkeur voor aankoop van "De Kazerne" toen Henri Hermans in 1930 zijn huurwoning "Caenen" kocht van de Stevoortse kasteelheer Palmers. Leopold zelf woonde bovendien reeds sedert 1911 in "De Kazerne" (zie Bevolkingsregister van Wijer van 1910-1920).

Hun kinderen Jef Maris, Stinneke (echtgenote Theofile Bartholomevis) en Lambert zullen de oudere mensen zich nog wel herinneren.

Wanneer we nu de kaart nog eens bekijken zien we dat nr. 16 vermeld staat als tuin (of boomgaard). Nr. 15 is het woonhuis. Mogelijk is nr. 16 ooit afgebroken of aangepast, zodat we nu tegen de lange achtergevel van het huis zelf aankijken. In de archieven van het Kadaster staat dat er in 1849 "een huis" gebouwd werd. Mogelijk duidt dit op een renovatie of vervanging of verbouwing van de stal (nr. 16) tot een woonhuis. Mogelijk is het ook de bouw van een nieuw gebouw (aanslag) tegenover de voorgevel. Trouwens vroeger verbouwde men wel eens stallen tot woonhuizen en omgekeerd naargelang de behoeften van de bewoners. Ook in onze tijd gebeurt dit nog.

Volgens mensen uit de buurt was de hoeve wel degelijk een type vierkant hoeve. Links van de voorgevel zien we nog restanten van een gebouw (nu carport) dat er aanhangt en het nieuwe huis dat er naast staat is gebouwd waar vroeger ook een gebouw gestaan heeft dat dienst deed als schuur of stallen, zodat we op die wijze toch een vorm van vierkant hoeve hadden.

Het huis "De Kazerne", Verlaerstraat nr. 28, wordt sedert september 2011 bewoond door de ingeweken nieuwe eigenaars, Guy Ghyot en Ilse Rogmans. Zij kochten deze eigendom van David Borzée en Sophie Neels, die er slechts vier jaar woonden.

Huis "Mouling-Plevoets"

Op de kaart naast "De Kazerne" zien we de nrs. 12,13 en 14. Dat is het voormalig goed van Henri Mouling (+1830). Er bestaat een vermelding dat het huis op het einde van de jaren 1700 zou gebouwd zijn (mogelijk gelijktijdig met "De Kazerne").

Het Kadaster vermeldt in 1889 de verkoop van een huis. Mogelijk is het volledig afgebroken na de dood in 1891 en 1895 van de ongehuwde zonen Mouling. Hun moeder heette Maria Plevoets; zij was afkomstig van Gorseem-Schelfheide, en huwde in 1816 met Henri Mouling.

Perceel nr. 29 op de kaart was eigendom van de weduwe Lambert Plevoets-Catharina Mathijs (+ Gorseem 1853). Het was dus haar dochter die met Mouling huwde.

Tegenover Mouling zien we nog de nrs. 120, 121 en 122. Die waren eigendom van Guillaume (Willem) Maris, die niets te maken heeft met de familie Maris uit "De Kazerne".

Iets verder hebben we dan nog de nrs. 132,133 en 134. Dat was de eigendom van de weduwe Jean Claes, die dagloner was in Wijer. Dit huis met tuin en boomgaard moet gesitueerd worden in de hoek van de weide van Wauters. De hoeve van Emile en Jef Wauters wordt in een volgende bijdrage besproken.

Nog even iets over de "trage wegen" in die omgeving.

Het nr. 21 staat voor de weg naar Maris Resch, of Maris Resch steeg

Het nr. 13 is de weg naar Maghoon, of de Maghoon steeg.

Volgens zoekresultaten op internet zou Maghoon iets te maken hebben met "wolven".

Drie à vier eeuwen geleden zullen de huidige velden achter de boerderijen nog bebost geweest zijn (zie de nrs. 28, 29, 19, enz.). Zij strekten zich uit richting Schakkebroek en de Grote straat aan de grens met Schakkebroek en Stevoort. Waarschijnlijk zaten daar ook wolven vermits men in oude geschriften kan lezen dat de gemeenten "weerbare burgers" moesten leveren om zo nodig "den wolf te bestrijden". De gemeente Kozen o.a. had ook een dergelijk reglement.

Het nr. 36 was een voetpad dat liep van de Verlorestraat (Verlaerstraat) naar Tichelrij, of het "Verlorestraatpad" genoemd.

KOZEN 1835, . . . in cijfers.

Uittreksel uit de "Dictionaire Géographique" van de Provincie Limburg, opgesteld door Ph. Vandermaelen in 1835.

Hydrografie: Kozen wordt bevoeid dooreen klein beekje dat loopt van het zuiden naar het noord-oosten en uitmondt in de Nieuwe Beek.

Bodem: leem en zand.

Landbouw: men oogst er tarwe, rogge, haver, boekwijt, groen veevoeder, groenten en fruit. Ook houtkap.

Huis- en hoeve dieren: 36 paarden, 8 veulens, 28 runderen, 25 vaarzen, en 50 varkens.

Bevolking: 590 inwoners (ter vergelijking: Binderveld 332, Wijer 431, en Nieuwerkerken 589).

Huisvesting: 5 hoeven, 50 huizen, en 10 hutten. Er staat een kerk en een kapel,... en er woont zelfs een veearts.

Handel en industrie: in een pannembakkerij werken 12 arbeiders.

Wegennet: geen enkele grote weg doorkruist de gemeente.

SINT - ANTONIUS MET ZIJN VARKEN

Naar goede gewoonte werd te Kozen het feest van "Sint-Antonius met zijn varken" gevierd, dit jaar op zaterdag 14 januari. Achteraan in de kerk werden de "gaven in natura" van de parochianen ten toon gesteld. Fruit, gebak en drank zijn gewoonlijk het sterkst vertegenwoordigd.

Na de mis volgde de druk bijgewoonde verkoop bij opbod. Zoals steeds was dit een plezante attractie geleid door de vaste oproeper van dienst, Patrick Jacobs.

De opbrengst van 2.228 Euro is een mooie bijdrage, en tussenkomst in de kosten voor werking en onderhoud van het kerkgebouw.

Dit folkloristisch-christelijk gebeuren verdient ook onze heemkundige waardering.

FEBRUARI 2012 - OUDE WEERSPREUKEN

- Schrikkeljaar, koud jaar.
- In een schrikkeljaar verandert iedere vrijdag het weer.
- Op schrikkeldag (29 februari) gaat de zon vaak overstag.

en als troost in deze ijzige tijd...

- Niets wordt van de lente verwacht als februari is te zacht.

I N T E R N E T en "de goede oude tijd".

Via ons medelid Ludo Vanrusselt wordt de aandacht gevestigd op een interessante website met beelden uit de periode 1950-1970 die bij velen "echte nostalgie" zullen oproepen. Het gaat weliswaar over beelden en voorwerpen te situeren in Nederland, doch wie zal hier niet zijn jonge jaren herkennen.

De website is bereikbaar via link: deabeeltjes.deds.nl/linkenpagina.html en bevat volgende onderdelen:

Reclameposters en winkels en bakkerskarren	Sinterklaas
Leesboeken	Kerst
De kruidenierswinkel	Radio en televisie en geluidsdragers
De school	Oude ambachten
De straathandel	Orkesten en zangers en zangeressen
Speelgoed	Van huiskamer tot washok
Het Nederlandse geld	Van koektrommels tot keukengeren
Schoolplaten	Ach lieve tijd van radio en tv
Schoolplaten geschiedenis	

UIT DE OUDE DOOS

"Het Paenhuis" op het dorpsplein van Binderveld.

ERFGOEDDAG 22 APRIL - MET ALS THEMA "HELDEN"

Eén tentoonstelling - Drie publicaties – Drie postzegels.

De Erfgoeddag 2012 in Vlaanderen heeft als inspirerend thema het naar keuze in te vullen brede begrip "HELDEN".

Heemkunde Nieuwerkerken verkiest hiertoe te verwijzen naar het recente verleden van de gemeente. Concreet wordt gekozen voor enkele voor de gemeente Nieuwerkerken en de Provincie Limburg ingrijpende gebeurtenissen uit Wereldoorlog II, en deze in de kijker te plaatsen met drie publicaties over de inzet en lotgevallen van inwoners die opvallend actief waren in het verzet tegen de bezetter.

❖ Drie publicaties.

➤ De Familie Lambrechts tijdens WO II.

Hiervoor werd echter een zware tol betaald. De vader en drie van zijn zonen werden gedood, een zus overleefde de concentratiekampen, en een zoon chef van het Geheim Leger-Limburg opereerde lang ondergedoken. In deze publicatie wordt een locale oorlogsperiode zowel historisch als vanuit familiale invalshoek gesitueerd.

René Lambrechts (zoon van Tony Lambrechts) beschrijft het ontstaan en de werking van het "Geheim Leger-Limburg" en brengt het verhaal over de gedurfde "Overval op de gevangenis van Hasselt".

René Motmans (zoon van Gusta Lambrechts) bewerkte haar aangrijpend verslag over haar verblijf in gevangenis en concentratiekampen.

Een Provinciaal Monument Familie Lambrechts, opgericht op 6 oktober 1946 aan de kerk van Wijer verwijst naar deze "helden", die door de Brusselse beeldhouwer Eugène Canneel monumentaal en strijdvaardig in brons werden afgebeeld.

➤ Nooit meer oorlog.

Verzetslui, oud-strijders, werkweigeraars... 1940-1945 in Groot-Nieuwerkerken. Een poging tot reconstructie.

Deze tweede publicatie betreft de lotgevallen van de slachtoffers van een Duitse razzia die op 1 augustus 1944 's nachts te Nieuwerkerken werd gehouden. Veertien mannen, allen leden van het Geheim Leger, werden opgepakt. Op een herdenkingsmonument aan de kerk van Nieuwerkerken staan de namen van tien vooral jonge inwoners die hierbij het leven lieten of stierven in gevangenschap. Aan de hand van fragmenten uit meerdere reeds vroeger verschenen publicaties wordt deze bloedige periode gereconstrueerd.

➤ **No 44796 – Het verhaal van een weggevoerde.**

67 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog vertelt onze 84-jarige dorpsgenoot Pierre Bamps (°1928) hoe hij als 16-jarige en als enige van zijn lotgenoten uit Nieuwerkerken de concentratiekampen overleefde.

Deze publicaties zijn te koop bij Heemkunde Nieuwerkerken p/a Eddy Cox, Berkenlaan 22 – 3850 Nieuwerkerken:

- Familie Lambrechts tijdens WO II (32 blz.) 6 Euro.
- Nooit meer oorlog (60 blz.) 7 Euro.
- No 44796 – Het verhaal van een weggevoerde (20 blz.) 3 Euro.

prijzen exclusief verzendingskosten.

❖ **Drie postzegels.**

Twee speciale postzegels, ook interessant voor filatelisten, verwijzen naar deze "helden"; een met het Monument Familie Lambrechts, en een naar de verschillende oorlogsmonumenten in de vier kerkdorpen Binderveld, Kozen, Nieuwerkerken en Wijer.

Een derde postzegel betreft het tienjarig bestaan van Heemkunde Nieuwerkerken (2002-2012) Deze postzegels (geldig als gewone briefport) zijn te koop aan 2 Euro/stuk. Verkrijgbaar op de tentoonstelling of bij Heemkunde Nieuwerkerken.

❖ **Eén tentoonstelling.**

Een kleine tentoonstelling op deze Erfgoeddag "helden" in de oude jongensschool te Wijer, die ook gelegenheid biedt tot ontmoeting en uitwisseling van herinneringen, ondersteunt met originele documenten, voorwerpen en foto's dit meervoudig initiatief.

O U D E G E B O U W E N E N I N W O N E R S I N W I J E R - D e e l 1 1

In deze aflevering zijn wij aangekomen bij de nrs. 135-136 enz. Aan de linkerkant van de Verlaerstraat, en de nrs. 6-7 en 8 aan de rechterkant.

De Hoeve van Schepen Schreurs (=Hoeve Wauters).

De nrs. 6, 7 en 8 stonden in 1842 voor het goed van Pierre Vantilt (°Kozen 1792 - +Wijer 1850), landbouwer te Kozen. Amper 8 jaar na de opmaak van de Atlas der Buurtwegen sterft Pierre in 1850 waarschijnlijk bij zijn dochter.

Deze Anna, Maria, Joanna Vantilt huwde een eerste maal in 1848 met Joris, Jan Hendrik (°1818 - +1855 te Kozen. Als weduwe hertrouwde zij in 1867 ook te Kozen met Leo Ruymen. Een dochter uit het eerste huwelijk met name Joris, Maria, Emelie (°Wijer 1852-1897) trouwt in Wijer in 1878 met Jozef Schreurs, geboren te Kozen op 03-07-1849.

De familie Jozef Schreurs woont op "De Pelender", een hoeve in de huidige Helstraat te Kozen, samen met de familie Leonard Stiers. Dit was een grote boerderij met erbij gelegen een redelijk grote pannbakkerij. Nu (in 2012) wordt de boerderij afgebroken en gerenoveerd.

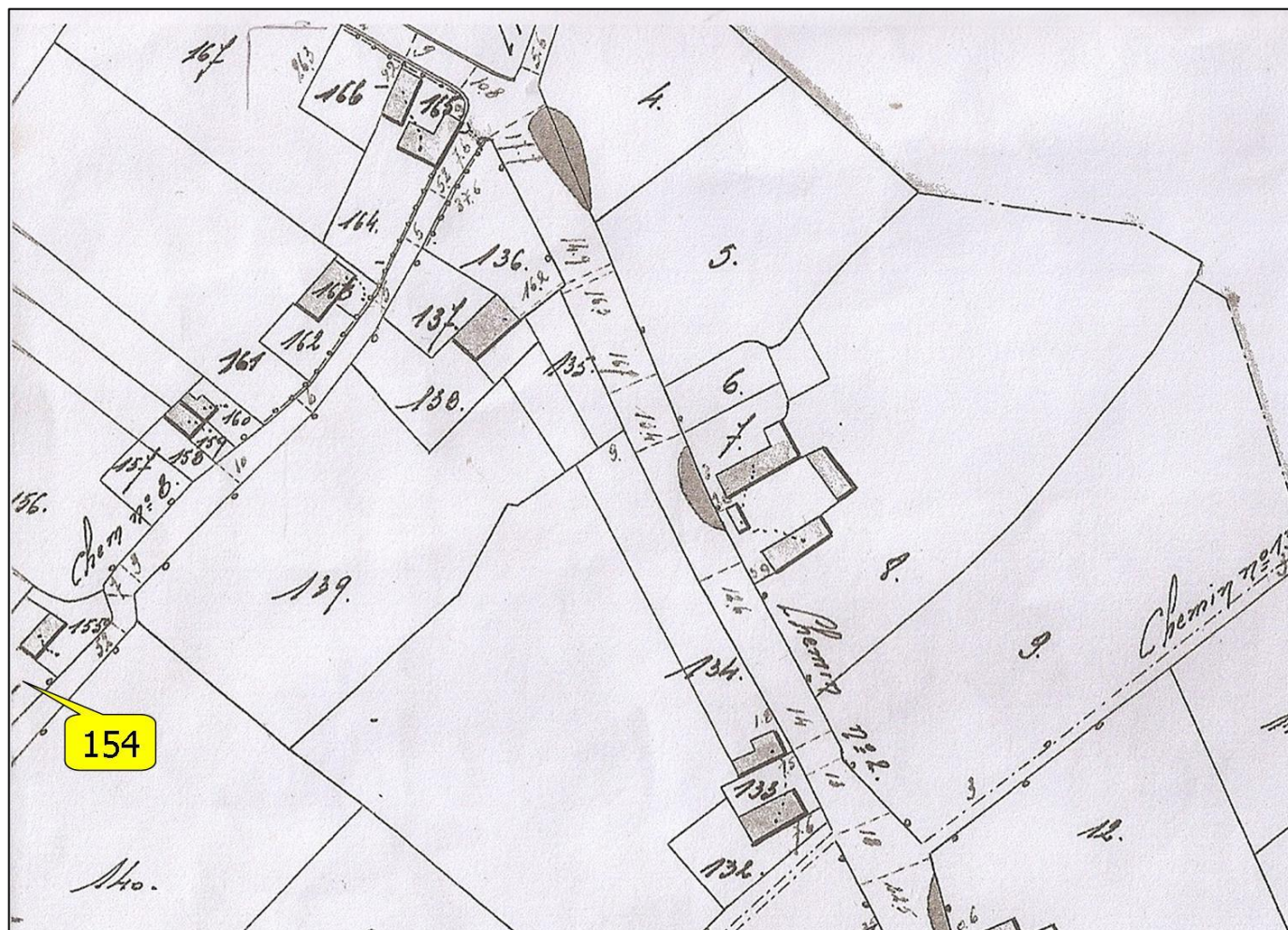
In het aanbod van publicaties uitgegeven door Heemkunde Nieuwerkerken zit een brochure over "De Pelender", geschreven door Jef Bonneux (+), waarin de families Schreurs en Stiers uitvoerig worden beschreven.

Jozef Schreurs en Emelie Joris hadden zes kinderen, allen geboren in Wijer. Twee zonen bleven ongetrouwd: Felix, Jozef, Désiré (°1879) en Henri, Vital (°1881). Twee kinderen stierven kort na de geboorte in 1892 en 1895. Een derde zoon Bernard, Modest (°1886) trouwde met M. Vanbergen en werd vader van Emiel en Adrien Schreurs (van de café "Bij Betje"). En ten slotte nog Maria, Martha (°1889) die trouwde met Emile Wauters afkomstig van Geetbets.

Jozef Schreurs was ooit schepen in Wijer, en vandaar dat volgens oudere mensen de hoeve meer bekend was onder die naam dan onder de naam "Hoeve Wauters".

Maria, Martha en Emile Wauters hadden op hun beurt drie kinderen: de zonen Jozef (+) die de boerderij verder uitbaatte, en René die met Maria Maris (+) getrouwd was en zijn zus Maria (+) die ongetrouwd is gebleven. Het is vanzelfsprekend (volgens de getuigenis van Etienne Wauters, zoon

van Jef) dat de boerderij in de loop van 200 jaren enorme uitbreidingen en verbeteringen ondergaan heeft. Emile Wauters (en zoon Jef) waren zeer vooruitstrevende moderne boeren. Zij hadden bijvoorbeeld een van de eerste melkinstallaties van het dorp.

Aangezien de bevolkingsregisters van Wijer van voor 1900 verdwenen zijn is het moeilijk te achterhalen wie in 1842 in de hoeve woonde. Volgens de gegevens uit de burgerlijke stand durven wij afleiden dat Gisbert Vanstraelen (°Wijer 1744 - +Schakkebroek 1836) getrouwd met Anna, Catharina Schoebrechts er gewoond heeft van 1776 tot 1821. Toen is hij nog hertrouwd en in Schakkebroek gaan wonen. Vanaf dan zal de dochter van Pierre Vantilt naar de boerderij gekomen zijn zodat vader Pierre er in 1850 sterft.

Bij deze bijdrage wil ik nog aanstippen dat de percelen nrs. 138, 139 en 140 eigendom waren van Leonard Stiers, pannenbakker uit Kozen, samen met de tegenover perceel nr. 139 gelegen nrs. 154 en 155 zijnde een huis met tuin. Dit laatste is zeker ook door een huurder bewoond geweest. Zoals eerder in deze aflevering vermeld woonden de families Stiers en Schreurs op de pannenbakkerij/hoeve "De Pelender". Dit was gekomen door introuw; Henri Schreurs trouwde immers met Anna, Maria, de dochter van Stiers, en die kwam bij haar vader inwonen.

Hoeve "De Kever".

Bij perceel nr. 137 ziet u een donker blokje. Dit was mogelijk een stal of een gebouw in of tegen "de tuin" van Marie Baerts, dagloonster van Herk, die dan de eigenares is. Dit blokje is vervolgens rond 1880 een huis geworden. De eerste bewoners waren Jan, Willem Hermans (°Hasselt 1832) die trouwde met Philomena Ruymen (°Hasselt 1838). Zij hadden twee kinderen: Maria, Virginie (°Sint-Lambrechts-Herk 1866) en Theophile (°Hasselt 1879).

Blijkbaar baatte het gezin Hermans een herberg uit, genaamd "De Kever". Zij zijn in 1921 verhuisd naar Schakkebroek in de toenmalige Koekoeksstraat nr. 57, nu Schoolstraat. Daar hebben die mensen de stam Hermans (van De Kever) verder gezet. Zeker gekend waren de jonkman Lucien (van De Kever) en Germaine (echtgenote van Artuur Vanbergen=Tuur van "Het Paenhuis"), en Julia (getrouwd met Jef Degeling), en Julien (de vader van Roger Hermans en de DJ Chris Barrow=Willy Hermans).

Na Jan, Willem Hermans zijn Frans Windmolders en echtgenote Mathilde Vannusselt er komen wonen tot aan hun dood. Bij gelegenheid van een onderhoud met Louis Windmolders (zoon van Frans) en zelf al circa 86 jaar oud, vertelde hij mij dat de grond rond het hoefetje er vroeger allemaal niet bij hoorde, zodat Franske die gronden (nrs. 136, 137 en 138) waarschijnlijk later heeft bijgekocht.

De laatste eigenaar van hoeve "De Kever" was Isidoor Windmolders (+), zoon van Frans. Vandaag 2012 staat het huis te koop.

NIEUWE STRAATNAAM

Begin juni wordt de Pater Edgard Cuypersstraat in de nieuwe woonwijk gelegen achter het gemeenschapscentrum De Brug officieel ingehuldigd.

Heemkunde Nieuwerkerken adviseerde het Gemeentebestuur deze Nieuwerkerkenaar en zijn levenswerk als missionaris in Congo en Tanzania alzo te eren, en voor de toekomst te bestendigen.

KINDERJAREN EN OORLOGSTIJD IN ONZE DORPSSCHOOL

Vanaf drie à vijf jaar mocht ik met grotere broer of een buurmeisje mee naar de "bewaarschool" in de zusterschool. Waar nu het nieuwe postkantoor staat – hoek Kerkstraat-Nieuwe steenweg – stond het woonhuis/klooster van de zusters. Een hoge omheiningmuur met een grote groene poort aan de Kerkstraat diende als afsluiting van de speelplaats die tussen het klooster en de voor die tijd moderne schoolgebouwen lag. Deze klaslokalen bevonden zich op het gelijkvloers en de eerste verdieping vanwaar een groot heiligenbeeld waakte over de speelplaats.

Tegen een aanpalend woonhuis lagen de toiletten en het waskot; een donker gangetje naast het kolenkot liep naar de kleine speelplaats waarop een weelderige perenboom stond en achterliggend het lokaal van de "bewaarschool". Dit woonhuis, nu nog bewoond door Leon Koekel berg-Herbots (oudschepen van Nieuwerkerken), werd voordien bewoond door Libert Serdons-Motmans (schepen van Gorssem), en nadien door Jef Herbots-Serdons (burgemeester van Gorssem, en van Nieuwerkerken).

De jongens verhuisden voor het 1ste studiejaar naar de parochiezaal, gelegen waar nu De Brug ligt. Een dubbele ingangseur gaf toegang tot twee klaslokalen evenals tot een klein podium. Tussen

deze twee lokalen liep een klein muurtje van circa één meter hoogte met middenin een ruimte om een deur te plaatsen. Op dit muurtje kon een wegneembaar houten schutsel gezet worden, zodat twee klaslokalen tot één parochiezaal konden getransformeerd worden voor o.a. toneelopvoeringen. De speelplaats met toiletten lag tussen de zaal en de straat. Zij was verhard met aangevulde leemgrond die in de regenperiode veranderde in een modderbrij waarin de kinderen graag ploeterden. De kinderen van het 4de tot het 8ste studiejaar zaten aan de andere kant van de straat waar nu nog het schoolhuis en de Vrije Basisschool 't Nieverke liggen. Op die speelplaats, waar vroeger enkele perenbomen en stinkende toiletten stonden staan nu moderne kinderspeeltuigen (schommel/schuifaf) op een mooie verharde vloer. In het schoolhuis woonden twee kinderrijke gezinnen: Fonske en Jefke Hermans, die getrouwd waren met Anna en Mathilde Lowel. Een dubbele deur aan de speelplaats zijde gaf toegang tot het gemeentehuis en de Dienst Ravitaillering gedurende de tweede wereldoorlog.

In de klas gelegen achter het schoolhuis zat de 4de graad, het 7de en 8ste studiejaar van het schoolhoofd meester Mil Graulus. De twee klaslokalen die in 1915 bijgebouwd werden lagen rechts van de nu nog bestaande gang. In het tweede lokaal rechts zat het 4de studiejaar van meester Severijns. De gang eindigde in het donker kolenkot waar de kinderen veel schrik uitstonden bij "straf in 't kolenkot".

Leerkrachten.

De nu nog meest gekende en geliefde zuster in ons dorp was Zuster Adriana. Zij zorgde vele jaren voor al de kleuters. Een van de oudste inwoners vandaag, Victoire Kempeneers of Victoire van Lewiyes, leerde samen met haar jaargenoten trommelen met zelf gemaakte stokjes, want ander speelgoed was er immers niet. Zuster Adriana heette Johanna Dedonder; doch voor wie haar kende was en bleef zij zuster ZONNESCHIJN, een echte moeder die bezorgd en bekommerd was om haar kleuters die vooral in de zomerperiode talrijk aanwezig waren.

Meester Serdons gaf met stevig stemgeluid het 1ste leerjaar in het klaslokaal waar de kachel naast het kleine podium stond (kant kerk). Hij was afkomstig van Groot-Gelmen; zijn vader en grootouders waren Nieuwerkerkenaren van Gorsems-Schelfheide

Meester Swartenbroeckx, van Runkelen afkomstig, gaf daarentegen met heel zachte stem het 2de en 3de leerjaar. Hij bekommerde zich in het dorp ook om de Onderlinge Bijstand, die later de Kristen Ziekenkas werd. Vele volwassenen hielp hij met het lezen en schrijven van brieven en werkdocumenten; vele ouders kregen immers nooit de gelegenheid om naar school te gaan.

Bij meester Severijns, die het 4de leerjaar gaf, durfden wij ons niet te veel bewegen. Het 5de en 6de leerjaar bij meester Bessemans uit Metsteren betekende dan weer volle vrijheid.

Het eerste lesuur was godsdienst; het laatste was zingen. Wie braaf was mocht een bank vooruit, andersom was het een bank achteruit. Iedereen kreeg wel eens te horen dat hij een aarts-aarts dommerik was, en van één dommerik weet ik zeker dat hij eens terug naar het 3de leerjaar moest. Als straf 30 regels op uw lei schrijven hebben wij ontelbare keren gehad. Toen ik op het 6de leerjaar kwam ging meester Bessemans naar het 4de en meester Severijns verving hem op het 6de, iets wat wij minder fijn vonden.

Meester Mil Graulus gaf het 7de en 8ste leerjaar. Hij zorgde voor rust en vrede door zo nodig even aan de nekharen van zijn leerlingen te trekken. In de tuin achter de school leerde hij de jongens de tuin en het land bewerken.

School en dorpsleven.

In de periode voor en gedurende de oorlog waren bijvoorbeeld pampers, inlegkruisjes, en voorbehoedsmiddelen totaal onbekend. Pastoors, paters en broeders droegen een lange toog; zusters droegen rokken en een kap op hun hoofd. Begoede vaders droegen een camisole (gilet) met ketting en zakhorloge, en hun echtgenotes pronkten vanaf Allerheiligen in de zondagsmis met een pelsjas. Meisjes waren netjes gekleed met een "veuring" (voorschoot) en een strik in het haar, die bij het ouder worden vervangen werd door een kleine vaak ook een grote hoed. Jongens droegen een jas en een broek gekocht "op de was" (groei) d.w.z. nieuw veel te groot en versleten veel te klein.

Veel gehoorde gezegden in die tijd waren: "Vrouwenhanden en paardentanden mogen nooit stilstaan.", en "Vrouwen en noten moeten geboekt worden.", hetgeen wou zeggen "slaag krijgen" wat nogal eens her en der rauwe werkelijkheid was.

Tegenwoordig meten wij het verschil tussen de kortste dag en Driekoningen (6 januari) in minuten. Vroeger lengden de dagen eerst met een "vlooiwentel" vervolgens met een "paardensprong", en Driekoningen was het al met "hanenschreeuw".

In gans het dorp waren er slechts één of twee auto's, en onze ouders vertelden over wie in het dorp een fiets had. Iedereen was een beetje boer, en jaarlijks kwam de veldwachter op bezoek om de kippen, varkens, schapen, koeien en paarden aan te geven. De hond vergat hij nooit gezien er een hondentaks moest betaald worden; een trekhond was vrijgesteld.

Op de Diestersteenweg speelden wij voetbal, zonder angst te hebben voor auto's en moto's. Fietsers waren er af en toe, en voor paarden, ezels of loslopende koeien van en naar de weiden evenals voor kruiwagenvervoer met de trekhond naar molen of veld gingen wij tijdig uit de weg. Ook voor Rikus van Djiel die paardenstront als meststof op straat vergaarde waren wij beducht. De klok op de kerktoeren was de dienstdoende horloge van iedereen.

Voor en gedurende de oorlog gingen de kinderen op klompen naar school. Meisjes en jongens waren goed gescheiden en speelden in groep, plagend en vechtend met dikwijls veel kwajongensstreken. 's Middags gingen wij thuis eten, want alle moeders waren hardwerkende huisvrouwen. De kinderen van Tichelrij woonden te ver van het dorpscentrum om naar huis te gaan en aten hun boterhammetjes op bij een vriendje. Hier en daar "belleketrek doen" en op de voordeur kloppen, of rijpend fruit plukken dat er zo aantrekkelijk uit zag wekten de ergernis op van volwassenen die soms zelfs de achtervolging inzetten. Wie zich krenkte bij het horen van zijn bijnam (en bijnamen waren er veel) kreeg die zeker in het publiek te horen.

Twee jaar voor onze plechtige communie gingen wij 's morgens nuchter (zonder eten) naar de mis van 7u30, en naar de catechismus. Hierop volgde nog de "catechismus van volharding" en het lof gedurende twee jaar iedere zondagnamiddag.

Gedurende de oorlog was het doven van de verlichting en het verduisteren van de ramen verplicht. Eetwaren en steenkool

waren beperkt te koop en stonden op rantsoen; deze goederen werden betaald met wettelijke "rantsoenzegeltjes" of in het zwart.

Vaders en grotere broers werden verplicht te werk gesteld in Duitsland. Wie weigerde werd gezocht en moest onderduiken, en kreeg geen rantsoenzegeltjes meer; hij riskeerde opgepakt te worden als dienstweigeraar met alle gevolgen van dien.

De beste boerenpaarden werden ten dienste van het Duitse leger aangeslagen, en er ontstond een zwarte markt voor eetwaren en andere noodzakelijke goederen tegen voor velen onbetaalbare woekerprijzen.

Het huis verwarmen en koken stelden ook problemen; 's nachts werd door de vaders in het bos hout ontvreemd (boomstam/takken) dat met slam (kolenstof) en spriet tot brandstof werd vermengd. De kinderen kregen op school via de organisatie Winterhulp dagelijks vitaminen; soep werd er gekookt in de zusterschool. De jongens van de 4de graad zorgden voor het vervoer van de soepmarmieten op een stootkar met ijzeren wielen en eigendom van Staaf Vanleeuw. De Kerkstraat was toen vanaf de huidige Kloosterstraat tot aan de splitsing een hobbelige kasseiweg.

Een reep chocolade krijgen gebeurde in deze vier oorlogsjaren slechts enkele keren; van bananen en appelsienen konden wij slechts dromen. Verzwakte kinderen van buiten het dorp (o.a. uit Leuven) leerden wij kennen; zij kwamen zich versterken en kregen voldoende eten in de boerengezinnen.

Bij de bevrijding raapten wij veel kogels in het puin van een groot gebouw dat de Duitsers ooit bouwden aan de dreef van het kasteel van mevrouw Lejeune in Metsteren en nadien lieten ontploffen, niet beseffende dat dit zo gevaarlijk was.

Het waren beroerde tijden, en toch mogen wij niet zeggen dat wij ongelukkig waren, al beseften wij niet hoe moeilijk onze ouders het wel hadden. Bewegen deden we in overvloed met alle leeftijdsgenoten; rijk of arm liepen wij op onze klompen te ravotten en gingen naar school. In weiden en op straat voetbalden wij met zelf gemaakte ballen. In veld en bos gingen wij vogelnesten zoeken en vingen wij visjes in het heldere water van de beken. Een gestolen peer, appel, pruim of kers was een lekkernij, en zelfs een raap uit het veld smaakte.

Wij hadden geen speelgoed, TV of verjaardagsfeestjes, maar wij kenden alle leeftijdsgenoten waarmee wij dagelijks spelend onder weg of lerend op school samen waren. Wij sliepen op een strozak die jaarlijks met stro ververst werd, en een

verwarmde baksteen of een zakje zand waren onze bedverwarmers.

Vergeleken met nu hadden wij niets,... maar minder gelukkig waren wij zeker niet.

OUDE GEBOUWEN EN INWONERS IN WIJER - Deel 12

“De Kattesteeg”

Wanneer we in de Verlaerstraat staan aan het vakwerkhuis “De Kever” met ons aangezicht richting Schakkebroek zien we een kruispunt met vier armen. Rechtdoor een tweehonderdtal meter verder is de grens met Herk-de-Stad (Schakkebroek). Op dit stuk weg staan drie huizen. Het eerste huis staat rechts; het is halfweg de jaren 1950 gebouwd door de familie Adrien Schreurs (+). Nu is het bewoond door andere mensen. Het volgende huis juist voor de beek (die de gemeentegrens vormt) ligt het hoeveke van Marc Heusdens. Zijn vader Willem, die getrouwd was met Irma Swinnen en dochter was van “Tuur de Garde”, heeft het gebouwd begin van de jaren 1950. Hier tegenover, een honderdtal meter van de straat gelegen, ziet men het huis van wijlen Alfons en Josée Bessemans, die er een meubelzaak hadden.

Wanneer men even de kaart raadpleegt ziet men de nrs. 168, 169, 170 en 171. Deze waren in 1842 eigendom van Pierre Vranken (dagloner). Van dit huis met tuin is er vandaag niets meer te zien, en de oppervlakte landbouwgrond is in de loop der jaren overgenomen door andere eigenaars.

Nu terug naar het kruispunt. De weg naar rechts is de weg nr. 9. Hij heette vroeger “Putsteeg” of ook “Weg van Verlorenstraat naar Weide Broek”. Langs deze weg stond in 1842 geen enkel huis. Pas na de opmetingen voor de “Atlas van de Buurtwegen” is men er begonnen met bouwen. Het eerste en tevens ook het oudste huis staat gans achteraan; Medard Jermis heeft er nog gewoond. Nadien is de familie Grauls er gaan wonen; daarvan kennen we Maria, die met de smid Louis Bogaerts was getrouwd evenals haar zus “Dilia”.

Ongeveer halfweg deze straat staat eerst een mooi gerenoveerd vakwerkhuis dat gebouwd werd door Bonifacius (Foaske) Colemont, afkomstig van Berbroek, die reeds voor WOII aardbeien kweekte en leghennen had. Hij heeft er ook een tweede huis gebouwd iets verderop, een vijftigtal meter van de straat zodat men goed moet kijken of men rijdt er zo aan

Vakwerkhuis Bonifacius Colemont

voorbij. Juist hiernaast woont nu nog Fernand Vandevoot, en eventueel nog een zoon.

Op het kruispunt zelf richting Jean Vanstreels en Bessemans heet de weg officieel "Weg nr. 8" ofwel ook "t Steegske". Oudere mensen spreken nog van "De Kattesteeg". Deze weg had toch redelijk veel bebouwing, alhoewel het een doodlopende weg was. Want zoals de baan nu is zal ze honderd tot honderdvijftig jaar geleden zeker niet geweest zijn. Het was toen eerder een smalle "karreweg" en verderop een "karrespoor" of "kerkbaantje" dat doorliep tot aan de Schansstraat ter hoogte van de huidige frituur (of drankenhandel van Jefke Roosen).

De weg had ook een afbuiging naar Terbermen (Schakkebroek), wat vroeger "Nondekerkhof" heette. Misschien vandaar ook "Kerkebosch". Hier liep de weg onder vorm van een "wegeltje", een kruiwagen breed door tot het huis Bungeneers, dat vroeger bij Wijer hoorde en later Schakkebroek is geworden. Vandaag moet men dan ook via Terbermen om dat huis te bereiken, wat trouwens het laatste huis van een doodlopende straat is.

Het huis Didon.

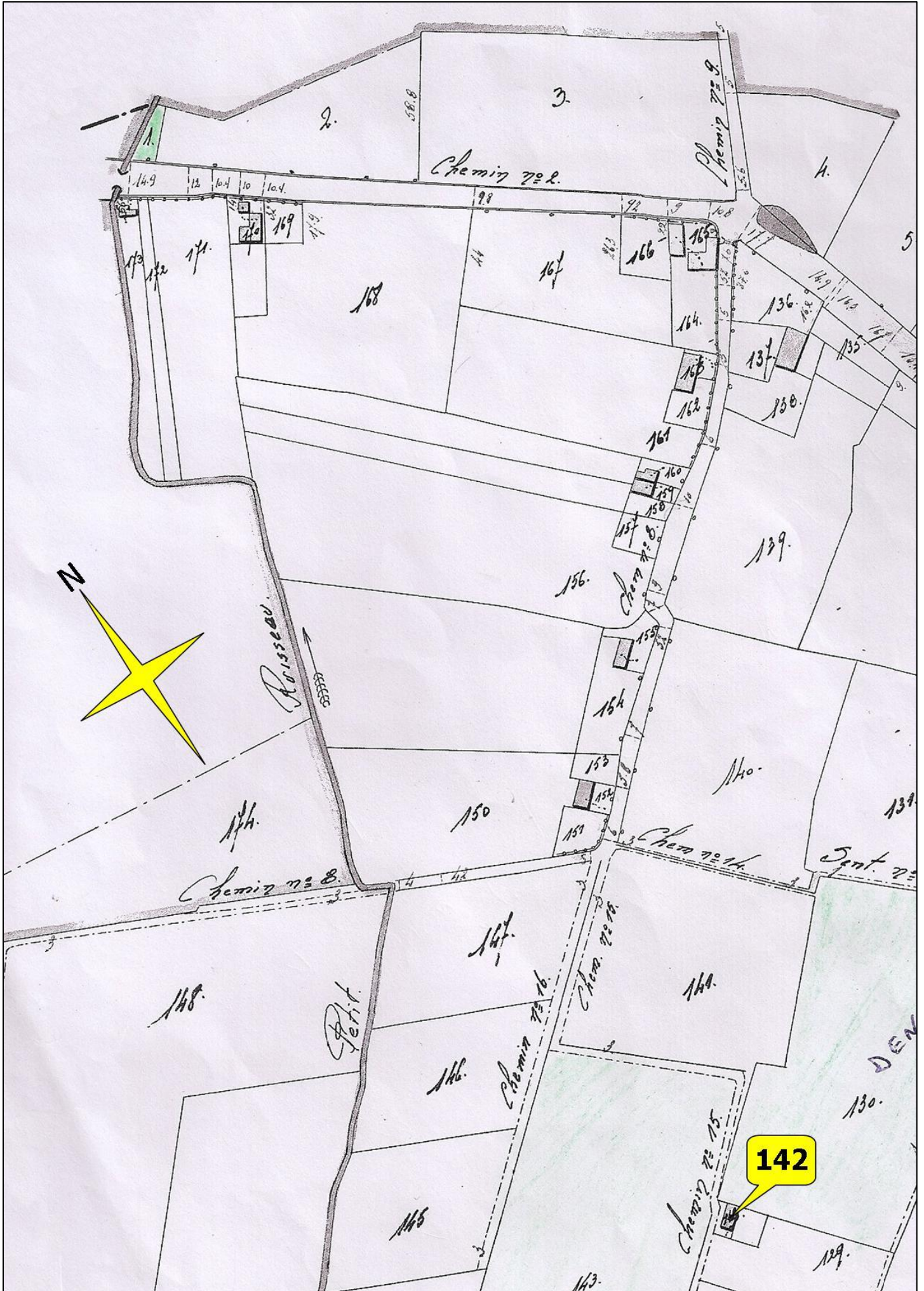
Huis Didon

Het huis op het kruispunt was in 1842 eigendom van de weduwe Jozef Didon, samen met de nrs. 164, 165, 166 en 167. Ook nr. 4 (schuin tegenover) evenals het perceel 136 hoorden toe aan dit landbouwbedrijf. De weduwe heette Marie-Gertrude Speelmans (°Kozen 1774 +Wijer 1853). Het boek "Wijer 1978" (van Magda Vantilt en medewerkers) vermeldt dat Jozef Didon (°Wijer 1768 +Alken 1825) tussen 1811 en 1825 "adjoint du maire" was in Wijer. Hij was als het ware de "eerste schepen" en waarschijnlijk ook ambtenaar van de gemeente. Hij

stelde in 1798 bij de laatste grote volkstelling opgelegd door de Franse bezetter de lijsten hiervoor samen. Dit was het zogenoemde "Ancien Régime" dat liep vanaf 1789 tot de val van Napoleon in 1815, waarna men overschakelde naar het normale regime (zie infoblad nov-dec 2008). Het Ancien Régime had zelfs een nieuwe kalender bedacht waarin de maanden en de dagen andere benamingen droegen en er zelfs een andere indeling voor de weekdays bestond. Gelukkig heeft de toepassing hiervan slechts enkele jaren geduurd. Zij die aan stamboomonderzoek doen in de oude archieven worden hiermee geconfronteerd.

De naam Didon is een van die namen die in Wijer niet meer voorkomen. Er bestaan nog wel enkele Didon's, mogelijk in Alken (zie www.famienaaam.be).

Nadat de moeder overleden is zijn er nog enkele kinderen in het ouderlijk huis blijven wonen tot circa 1872, wanneer ze gestorven zijn. Nadien is het huis overgenomen door het echtpaar Hendrik, Sebastiaan Vanbergen en Marie, Agnes Vanoppen. Een van hun zonen, Hubertus Vanbergen, was burgemeester van Wijer van 1898 tot 1906, en baatte in het Paanhuis (gelegen op het huidige gemeenteplein) een café uit.

Een andere zoon, Ludovicus, Franciscus (°1860-1900) trouwde in 1884 met Appolonia Hendrix. Zij kregen samen in zestien jaar twaalf kinderen. Ludovicus stierf jong op veertigjarige leeftijd. Zijn weduwe hertrouwde in 1912 met Xaverius Bessemans, afkomstig van Rummen. Het is trouwens de oudste zoon van het voormalig grote gezin, Henri Vanbergen (1884+1914), die als eerste inwoner van Wijer op 5 augustus 1914 sneuvelt in de eerste dagen van WO I. Het noodlot sloeg op een ongelooflijke wijze toe. Henri was immers die dag als opgeroepen soldaat in de voormiddag nog vlug getrouwd met Constantia Ruymen, alvorens zijn eenheid te vervoegen. Zijn jonge weduwe zou later hertrouwen met Henri Vanstraelen.

Frans, een andere zoon en broer van Henri Vanbergen, was fietsenmaker; hij baatte een rijwielwinkel uit aan de Kuringersteenweg te Hasselt. Hij was getrouwd met Gerardine Gos.

Nadat Appolonia Hendrix, weduwe Ludovicus Vanbergen, hertrouwd was is Modest Schreurs (°1886+1962) in het vroegere Didon huis komen wonen. Zijn vrouw was een Vandersmissen die na een ongeval overleed. Nadien is Modest, die vijf kinderen had, hertrouwd met Leonie Vanbergen (°1886+1967), de zus van Désiré Vanbergen van Terheide. Modest was de zoon van Jef Schreurs en Emelie Joris van "de Hoeve van Schepen Schreurs" in de buurt (zie vorige infoblad).

Zijn zoon Adrien bleef in het huis wonen met zijn vrouw Beth, en opende er het café "Bij Betje". Nadat hij met het café stopte, halfweg de jaren vijftig, bouwde hij iets verder in de Verlaerstraat zoals reeds vroeger vermeld werd.

Na Adrien hebben vervolgens er nog Antoine (van Mil) Vantilt en zijn vrouw Julia Claes een tijdje in de woning Didon verbleven, en uiteindelijk is de familie Alfons Vanmechelen er gaan wonen; zijn weduwe woont er nog steeds.

Op de nrs. 161, 162, en 163 vinden we als eigenares de weduwe Marie Baerts. Zij trouwde met Mathijs Vandendijck, afkomstig uit Donk. Zo komen er meerdere kinderen en nakomelingen van dit koppel voor in de latere bewoning van die "Kattesteeg".

Voor oudere mensen zal de naam "Flegens Vandendijck", afgeleid van de voornaam "Fulgentius", wel iets zeggen. Dit echtpaar had als kinderen Jean en Maria gekend onder de naam van die "van Flegens".

De nrs. 159 en 160 waren eigendom van Gertrude Smolders. Op die plaats zou het huis van Julien Vanweerts nu kunnen staan. Het werd circa 1950 gebouwd.

De percelen 156 en 157 hoorden toe aan de weduwe van Mathias Hendrix. Hierop staat nu een oudere huis dat nog bewoond werd door de familie Adrien Bosmans en later na verbouwing door andere mensen.

Hier loopt een weg naar rechts, naar het "vroegere" huis van Emile Bessemans (+). Dat huis stond in 1842 nog niet op de atlaskaart. Op de kaart staat evenwel een bochtje met een blokje; de nrs. 155 en 154. Dit was toen een huis met tuin van Leonard Stiers. Dit herinnert ons aan de pannembakker van Kozen met veel eigendom in deze buurt (zie vorig infoblad).

De nrs. 150, 151, 152 en 153 waren eigendom van Anna, Catharina Borgers (+Wijer 1854), weduwe van Christiaan Hendrix. Zij waren de overgrootouders van de China missionaris Pater Fidelis Vrijdaghs uit Nieuwerkerken; langs vrouwelijke zijde overgrootouders van de mannen Jef, Fille en Bèr van Goris.

De grootvader van Paul Hendrix (Paul van Massaer) heeft ook nog in vorig huis gewoond voordat hij begin 1900 naar de Grote straat verhuisde. Nadien is een zekere Vanstreels van Stevoort in het huis gekomen. En na de huwelijken met de dames Van den Dijck en Smolders is de hele straat familie van mekaar geworden.

Vanaf het "huidige huis Vanstreels", tot circa 1960 ook een café, loopt de weg naar het huis Bessemans. Dit huis stond in 1842 ook nog niet op de kaart en is mogelijk gebouwd door Xaverius Bessemans, na zijn huwelijk met Appolonia Hendrix. Zoals reeds eerder gezegd liep hierlangs het "karrespoor" door tot aan Bungeneers. Op de kaart ziet men de weg nr. 8 nog staan.

"Kropsbosch" (nrs. 148, 149 en 150).

Wanneer men tenslotte vanaf Vanstreels richting Jefke Roosen gaat via de huidige ruilverkavelingsweg kwam men nog voorbij aan het huis nr. 142. Dit was in 1842 eigendom van Franciscus Claessen. Nadien werd het eigendom van Ludovicus Geraerts. Dochter Mathilde Geraerts trouwde met Jef Menten en zij bouwden als een van de eersten een huis in de Schansstraat, begin 1950, toen de eigendommen van De Schans verkaveld werden. Het huis Claessen-Geraerts is reeds lang verdwenen. Het gebied waar we ons nu bevinden heet op de kaart "Kropsbosch".

Tot hier de bespreking van deze kant van de Verlaerstraat. Volgende aflevering gaan we vanaf de Kapel van de Koude Steen, richting Terheide.

Denis Heusdens

E E N N I E U W E S T R A A T

Pater-missionaris wijlen Edgar Cuypers kreeg vier jaar na zijn dood als eerbetoon een straat en wijk naar hem genoemd. Carmen en Marie-Christine Cuypers, twee nichten van de pater, getuigden over de persoon pater Cuypers.

'De naam Edgar Cuypers wordt vereeuwigd met een straatnaam en een mooi gedenkteken', zei Carmen Cuypers. 'Een grote eer voor de familie. Nonk Edgar was een man om van te houden. Zijn nederigheid, betrokkenheid en dienstvaardigheid typeerden hem zo.'

'Als kind keken we er steeds naar uit als hij naar het thuisfront kwam met zijn lang priesterkleed met lederen riem en zijn lange prikkelbaard. De foto's te midden van zijn negerkindjes met hun dikke buikjes ontroerden ons, want hij hield zo van zijn zwartjes. Zijn immer vriendelijke lach en drie dikke kussen met de vraag 'Wei ist metske, wei ist menne joeng?' zullen we nooit vergeten. Zijn dialect heeft hij nooit verloochend.'

'De talloze brieven met goed en soms minder goed nieuws werden steeds liefdevol en begripvol beantwoord. Hij bleef graag op de hoogte over het reilen en zeilen van zijn geliefd Nieuwerkerken.' 'Nonk Edgar, voor velen was je een groot voorbeeld en een tweede vader. Dank dat je in ons leven was en steeds zult blijven', aldus Carmen Cuypers.

KERMIS IN ONS DORP

Tinneke Boonen, dochter van de stichter van de fanfare, vertelde mij bij de viering van 90 jaar fanfare in Nieuwerkerken dat deze ontstaan is uit een zangvereniging. Pastoor Creyns beweerde dat die zangvereniging door onenigheid splitste in "De Ware Vrienden" en "Fanfare De Eendracht".

In een oud schrift met het reglement van "De Ware Vrienden", gedateerd 14 juli 1895, lezen wij in artikel 2: "De Maatschappij heeft voor doel gelden bijeen te zamelen om feesten en vermakelijkheden te geven bij middel van maandelijksse bijdragen die niet geringer mogen zijn dan 10 centiemmen per lid" (toenmalige kostprijs van één pint bier).

Opvallend is dat "De Ware Vrienden" dan een maatschappij is van de gemeente Nieuwerkerken, terwijl op de vlag van de fanfare van 1899 enkel "Schelfheyden" vermeld staat. Ons dorp was tot 1954 een parochie Nieuwerkerken en Gorseme-Schelfheide samen.

In dat schrift vinden wij ook de inkomsten en uitgaven van de kermis van 1906. Emanuel Van Straelen (°1913) en Constant Plevoets (°1913) vertelden mij dat "De Ware Vrienden" en "Fanfare" elk een halve Boulevard - scheiding Café de Poechter - hadden om kermis en volksspelen te organiseren. Zelf heb ik geen volksspelen meer gekend in ons dorp, maar Urbain Motmans was altijd prijswinnaar als het ging om het langst geen grond te raken met de voeten gezeten op een bijna stilstaande fiets.

Grote Kermis

In ons dorp "mag den heilige mee eten" d.w.z. als Sint-Pieter 29 juli een zondag is dan is het kermis; waar het op veel plaatsen kermis is de zondag na den heilige (niet mee eten).

De voorbereiding van de kermis waren de hoogdagen voor het verbruik van kalk, teer en verf, want de processie trok door het dorp en dus moesten de huizen gewit worden met onderaan een strook zwarte teer die het opspatten van het regenwater van het dak (dakgoten waren uitzonderingen) moest weren. Kinderen zorgden voor een confetti van bloemen uit de tuin, het veld, bos en weide die hun ouders op de straat uitstrooiden bij het naderen van de processie. Onze ouders zorgden voor "Arken", dit is een houten versierde boog over de straat circa 100 meter van de kerk. De dag zelf werden de rustaltaren opgebouwd en de processie staken bevlagd. Op Den Boulevard zorgden het kermisvolk voor de spiegeltent en kermisattracties.

De opening van de kermis begon op zaterdagavond met spelende muzikanten doorheen het dorp, met aan iedere café een serenade. Georges Vranken, onze oudste muzikant, zei altijd: "In die tijd was er zonder drank gene klank".

Zondag na de hoogmis van 9 uur trok Jeank Kloenk (Swijsen) met het processiekruis en de fanfare voorop naar het rustaltaar aan het kasteel door de aardeweg (nu Oude Processieweg) richting Bergemijn of viersprong naar Den Dries waar een rustaltaar stond aan de Sint-Donatuskapel. Vervolgens ging het langs Den Hoek naar rustaltaren onder aan Den Dries en hoeve Motmans aan de Kelsbeek en aan het café Pol Donné en Tante Jen aan Den Boulevard.

Alle schoolkinderen en zeker iemand uit elk gezin waren in de biddende processie aanwezig, en aan ieder rustaltaar stond een grote groep moeders met kleine kinderen, ouderen en belangstellenden. Méér dan "hoognoen" (na 12 uur) arriveerden wij aan de kerk. De vaders dronken een pintje, en ons moeders hadden gezorgd voor rijstap; voor een middagmaal was er die dag geen tijd want zij liepen mee in de processie of hadden aan een rustaltaar gestaan.

Uitgeweken familieleden kwamen op zondag of maandag mee kermis vieren, en vooral vlaaien eten die ons moeders bakten in een gemetste bakoven achter in de tuin.

Eens de processie binnen was begon de kermis. In de namiddag waren er de volksspelen, die ik zelf echter niet meer heb meegemaakt. Wel herinner ik mij nog de velokoers, met in 1942 als winnaar Rik Van Steenbergen in de sprint aan Café De Vieze, nu bakkerij Hendrickx.

Burgemeester Louis Germeys huldigde jaarlijks ieder gouden echtpaar (tenminste die het wilde) op het gemeentehuis. Daar hoorden wij dan dat velen elkaar leerden kennen in de danstent. Al hoorden wij vaak ook van op de preekstoel zeggen dat "een danstent het hol van de duivel was". In veel café's was er een "Kermis Jazz" (een harmonikaspeler en een drummer op een verhoog gezet gemaakt van een oude deur op biertonnen of op houten bakken).

Den Boulevard was een smalle kasseiweg met open grachten en meerdere open ruimten; enkele bewoners die een frank bij verdienden met een "veloplaats", een bewaakte stalling op nummer, aan dezelfde kostprijs van een pintje bier 5 frank. Veel volk dat op Den Boulevard op en neer wandelde, met veel bier en vertier, en nog al eens een serieuze vechtpartij.

De kermissen gedurende de oorlogsjaren 1940-1945 hadden zo hun eigenheid. Huisverlichting zichtbaar op de straat was verboden, en straatverlichting bestond er helemaal niet. Een bepaald jaar beleefden wij een razzia uitgevoerd door Duitse soldaten die de danstent omsingelden op zoek naar jonge mannen die de verplichte tewerkstelling in Duitsland hadden omzeild. Om 24 uur was het "sluitingstijd"; alle café's moesten dicht, doch jaarlijks werden er toch enkele beboet met een procesverbaal.

In de tuin van de postmeester stond de kiosk van Het Muziek, en ieder jaar werd hierop een kermis concert gegeven. Maandagmorgen om 10 uur was ieder gezin zelfs met uitgeweken familie aanwezig in de kerkdienst voor de overleden parochianen. Die dag werd er ook weinig gewerkt en 's avonds nog verder kermis gevierd.

Kleinkermis of Winterkermis ging door op Sint-Antonius (17 januari) met een bruine pater aan het altaar in de kerk. Dikwijls was dat minderbroeder Melchior Hendrickx of de pater van "de nizze" als predikant in de drie zondagsmissen. De offerbak voor varkenskoppen aan het beeld van Sint-Antonius heb ik nog gezien; de varkenskoppen die er tot en met de oorlogsjaren werden geofferd niet meer.

Strooizout kenden wij toen niet, ijs, sneeuw, gladde wegen en een ijskoude danstent wel; doch orgelmuziek en Café Jazz zorgden vlug voor de nodige beweging en verwarming.

Drieskermis ging door op Sint-Donatus, in het hartje van de zomer. Er was steeds een druk bijgewoonde voetbalmatch. Den Dries speelde dan tegen het dorp of tegen Tichelrij in de weide van "Korebèr" waarin zelfs ooit een autocross is door gegaan. De dorpelingen koersten een wedstrijd over erbarmelijke zandwegen. Het Muziek hield zelfs ooit een openluchtcafé bij Janemolders (Plevoets), waar ook ooit de Spiegeltent stond. Den Dries kende ook vele jaren een kegelbaan.

Tichelrijkermis bij Vandersande ken ik zelf niet, wel die bij Milleke Remels en Fons van Kozze. Maar het waren vooral café Monte Carlo en Rozenbos die zorgden voor een grotere kermis met koers, spiegeltent en Jazz, en dit in de "Congéweek". Van Groot-Tichelrij verhuisde de kermis naar Klein-Tichelrij naar het gekende café bij Fik van Jen (nu Nasser).

"Den Renk" was bijna de helft van de huizen: Café Den Eikelboom, Bet Peerenboom, Bèr Billen en De Renk. Het was een late herfstkermis waarop zomerruzies nog al eens werden uitgevochten.

Café Tramstatie lag tot circa 1950 waar de tramstatie stond; er ging enkele jaren rond Pasen met het nodige succes een "Statiekermis" door.

In Wijer ging "Weyerkermis" wel door met de nodige attracties; doch de spiegel tent werd echter opgesteld op de gemeentegrens bij het café "Eva" gezien er in Wijer zelf geen danstent werd toegelaten.

Iedereen leefde naar deze grote en kleine kermissen toe. Huizen werden opgefrist, rustaltaren opgebouwd, heiligenbeelden werden gezet aan de open vensterramen in de versierde straten waarlangs de processie trok. De Fanfare opende de kermis met een wandelconcert; zij was aanwezig in de processie en gaf concert op de kiosk. De kinderen amuseerden zich op de kermisattracties; en na het voederen en melken van de dieren en het avondeten wandelde het hele dorp over Den Boulevard" genietend, pratend en lachend in een of andere café.

Kermis was een groot verbroederingsfeest waarop iedereen iedereen ontmoette; een moment dat door de overgrote meerderheid als een aangename dag door onderlinge contacten en in vriendschap met iedereen werd ervaren.

Kermis was een van de goede zaken uit de "Goede oude tijd" waar voor de rest "de tijd van nu" veel gemakkelijker en aangenamer is.'

Jean Thomas

Inkomsten met de kermis	
Rijwielers prijskamp	19. 00
prijskamp voor paarden	7. 00
" voor koeien	3. 00
" varkens schape en Geiten	1. 35
" Honden katten hane hennu	7. 50
	<u>37. 85</u>
1906 Uitgaven met de kermis 1,00	
1 " Rijwielers prijskamp	41. 00
2 " prijskamp voor paarden	20. 00
3 " prijskamp " koeien	27. 00
4 " " varkens schape Geiten	12. 00
5 " " Honden katten Hane hennu. enz.	30. 00
6 " van foeder "	8. 00
7 " Lokaal 19 pinten Bier	1. 90
8 " van vuurwerk	17. 50
9 " van appischen	12. 00
10 " postzegels papier en Enveloppen	7. 75
11 " postzegels op de kaarten	0. 85
	<u>165. 99</u>

INFOHEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
8ste Jaargang – September - Oktober 2012

Redactie- en coördinatieadres:

Ludo Raskin, Opperstraat 183 Wijer, 3850 Nieuwerkerken

Lay-out: Valère Grauwels

VERENIGINGSACTIVITEITEN HEEMKUNDE-NIEUWERKERKEN

➤ ERFGOED JAARMARKT

Heemkunde-Nieuwerkerken zal met een eigen stand aanwezig zijn op de Erfgoed jaarmarkt voor Haspengouwse heemkundige kringen, en dit op zondag 21 oktober 2012 vanaf 10 uur, in het cultureel centrum Panishof te Bommershoven.

Niet alleen worden er dan de activiteiten toegelicht en de publicaties van onze vereniging aan het publiek getoond. Ook en vooral is de kennismaking met de zusterverenigingen in Haspengouw belangrijk omdat zij mogelijk geeft samenwerkingsverbanden op te zetten, en nieuwe collega's heemkundigen te leren kennen.

➤ LEER UW DORP KENNEN

Op 28 oktober – dorpswandeling in Nieuwerkerken - met Jean Thomas.

Onze gids voert ons door de recente geschiedenis aan nog bestaande maar vooral aan verdwenen monumenten in Nieuwerkerken-centrum. Hij vertelt over "de kerk en 't duerp wé't vruger was". Zo ook over de veranderingen in de kerk en op het kerkhof, de verdwenen pastorijen, de gemeenteschool voor de jongens en de vrije meisjesschool. Het kasteel en het kasteelsbos, 't lank, de dries of het kerk boinke (wegeltje) worden ook niet vergeten. Pastorijen werden warenhuis en appartementen, de gemeenteschool

werd een nieuw woonhuis, en de zusterschool werd postkantoor. En nog zoveel méér te vertellen.

Bèrkes Wé heet nu Kasteelstraat, de Steeg is nu de Pastorijstraat en de Dries of het kerkboinke is nu de Kloosterstraat. Op de Panhoven staat nu het rusthuis.

Deze geleide dorpswandeling gaat door op zondag 28 oktober 2012.

Vertrek om 14 uur aan de Sint-Pieterskerk in Nieuwerkerken centrum.

Afstand circa 3 km. - Duurtijd circa 1 uur 30. Gratis deelname voor jong en oud.

➤ AANDACHT VOOR ONZE WEBSITE

Op www.heemkunde-nieuwerkerken vindt men niet alleen de verenigingsactiviteiten; ook de lijst van circa 50 publicaties en hun aankooprijzen zijn er beschikbaar. Wetenswaardigheden en een gamma aan oude fotografische dorpsgezichten worden regelmatig aangevuld.

Belangrijk om weten is dat ons infoblad, dat in gedrukte vorm slechts beperkt wordt verspreid, ook te lezen en te printen is op onze website.

Webmaster van de vereniging is Luc E.B. Schepens, die niet alleen voor de aanpassingen zorgt doch ook openstaat voor inlichtingen en uw suggesties.

PENSKERMIS

Als kind leefde ik in een tijd dat iedereen een beetje boer was, en dat iedereen at wat hij zelf kweekte. Tarwe, koren, aardappelen, groenten, fruit, gras, bieten en zelfs rapen kweekte en oogstte iedereen voor eigen gebruik.

Vlees van de beenhouwer was uitzonderlijk, soms een stukje soepvlees, en voor de rest waren er de kippen en konijnen en natuurlijk had iedereen jaarlijks zijn eigen varken.

Een varken van 100 kilogram slachten was een verspilling, en een van 200 kilogram was niet uitzonderlijk gezien de grote en kinderrijke huisgezinnen.

Pol de slachter zagen we in het najaar en zeker in de wintermaanden bijna iedere dag met zijn "strampen" (lederen beenstukken) voorbij fietsen met zijn bijl, messen en zijn slijpgerief. In de stal kreeg het varken eerst een stevige koord rond één achterpoot. Buiten lag een bedje stro, met een paaltje erbij in de grond geklopt waaraan men één van de achterpoten van het varken vastbond. Aan de andere achterpoot was reeds een touw vastgemaakt dat door "een sterke man" strak aangetrokken werd totdat Pol het varken met een serieuze slag met het bijl op de kop tussen de oren deed ineens storten. Pol keelde met een scherp puntig mes het gevallen varken, terwijl de sterke man het touw gespannen hield en mijn moeder in een grote kom het gutschende en dampende varkensbloed opving. Zij roerde met haar hand in het warme bloed om de vorming van klonters te voorkomen en om also nadien goede bloedworst te kunnen maken.

Met lang en zuiver stro werd vervolgens het varken "gebrand"; een gasbrander om het varkenshaar te schroeien kenden wij toen nog niet. Het varken werd met een scherp mes nadien "geschraapt" of beter gezegd geschoren.

Het varken werd open gesneden, de ingewanden eruit gehaald, en vervolgens in twee helften gekapt. Soms werden deze twee delen aan een ladder opgehangen, of op zuiver stro gelegd in de kelder of in een kamer met de bedoeling het vlees enige tijd te laten "versterven".

Pol de slachter zuiverde met een mes een aantal darmen die men nodig had voor de bloedpens. De hersenen van het varkens waren voor sommigen een ware lekkernij, en de zwezerik werd door de kinderen mee naar school genomen om de kachel te poetsen.

De volgende dag kwam Pol het vlees "versnijden", en "inzouten" in een houten ton. Het gebruikte zout loste geleidelijk aan op tot een "pekel" dat doordrong in het vlees, waardoor het vlees langer bewaard kon worden. Na een tijdje werd het uit de pekel gehaald en te drogen gehangen aan ijzeren haken in het plafond van de huiskamer, en tegen insecten afgeschermd met doeken.

Niets van het varken ging verloren. Onze moeders maakten na het slachten van het afval (hart, lever, nieren, tong, poten en oren lekkere hoofdkaas, en van het bloed bloedpens. Een gedeelte hiervan ging samen met een stukje vlees naar familie, burens, zieken en andere noodlijdenden. Voor de naaste familie was het de zondag na het slachten "penskermis", met vers vlees en

een oven zelfgebakken vlaai op het menu.

Onze ouders hadden weinig, maar van het weinige dat ze hadden deelden ze met familie, burens en zieken. Wat het woord solidariteit betekende wisten ze niet, maar zonder het te beseffen waren ze sociale en solidaire mensen.

Penskermis met vers vlees, zelf gemaakte afval – nu charcuterie – en eigen brood en vlaai gebakken in een met hout gestookte oven was een jaarlijks terugkerende feestelijke gebeurtenis

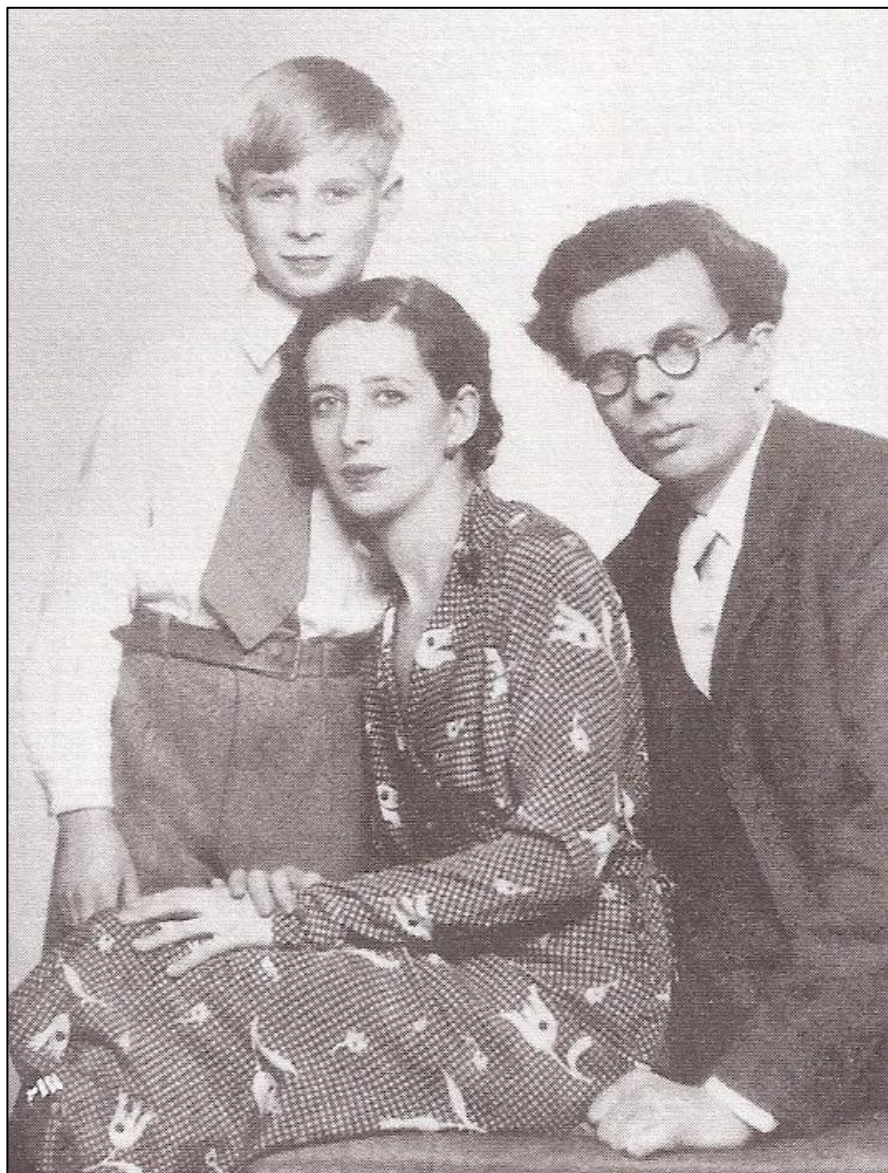
ALDOUS HUXLEY IN EN OVER SINT-TRUIDEN

Aansluitend met de reeks artikelen van Jean Thomas over "de tijd van toen", hoe onze grootouders leefden, en hoe de algemene tijdsgeest rond de Eerste Wereldoorlog was, vind ik een mooie beschrijving van de "wekelijkse varkensmarkt" en "de jaarlijkse kermis" te Sint-Truiden.

Het hierna volgende fragment komt uit het boek "Mijn heerlijke wereld – Leven en liefdes van Maria Nys" (auteur Stan Laurysens, uitgeverij Van Halewyk, 2001).

Deze Maria Nys (1898-1955), één van de dochters van Norbert Nys die gehuwd was met Marguerite Baltus (zus van de schilder George Baltus), wiens vader in Sint-Truiden een groothandel in "koloniale waren" uitbaatte op de Grote Markt, was gedurende de Eerste Wereldoorlog in Engeland als vluchteling het hulpje en gezelschapsdame bij de extravagante aristocratische Lady Ottoline.

In een artistiek milieu van schilders, dichters, acteurs, pacifisten en homofielen ontmoette Maria Nys de jonge en later wereldbekende Engelse auteur-dichter Aldous Huxley (1894-1963). Op 10 juli 1919 huwt het koppel te Bellem (O-Vl.) waar haar familie textiel fabrieken had. Maria en Aldous wonen een tijdje in de Stationsstraat 29 te Sint-Truiden. Op de Grote Markt aan de voorgevel van de vroegere handelszaak "A la Rose" van de familie Baltus verwijst een gedenkplaat naar de kunstenaar en zijn binding met Sint-Truiden. Maria Nys overleed in 1955 in

Hollywood waar zij en haar man als scenarioschrijver veel verkeerden in de filmwereld. Zij waren Engeland en Zuid-Frankrijk tijdig ontvlucht voordat de Tweede Wereldoorlog uitbrak.

In dit boeiende boek staat een voor velen nu nog herkenbare beschrijving van het toenmalige leven in de kleine provinciestad die Sint-Truiden toen was, en waaraan Nieuwerkerken niet alleen grensde, doch ook nauw maatschappelijk betrokken was.

(blz. 50-53)

... Iedere zaterdag om halfvijf in de ochtend ratelen karrenwielen over de kasseien van het marktplein en worden drieduizend vette en gillende varkens afgeladen op de Grote Markt. Op zaterdag is het varkensmarkt in Sint-Truiden. Het marktplein is met houten dranghekken onverdeeld in nesten van stro vol zwetende, rozige inlandse biggen en fokzeugen uit Yorkshire. Opkopers wandelend pratend en lachend rond de nesten. Zij keuren de varkens met de punt van hun wandelstok en roken een dikke sigaar. Als zij een koopje doen wordt het varken met een oor en bij de krulstaart vastgepakt en onder luid geknor dat eindigt in een snijdende, langgerekte kreet weggedragen naar een nest een eindje verderop. Aldous is met afschuw vervuld. Grand-Père Baltus – stevig, nogal klein van stuk, impulsief en beweeglijk, met kleine voeten, kleine tere handen en kort piekhaar – vertelt Aldous dat de Duitsers tussen 1914 en 1918 een bevel uitvaardigden dat geen enkel varken in Sint-Truiden met de oren en de staart mocht worden opgepakt. De boete wegens ongehoorzaamheid bedroeg twintig mark, honderd mark bij een tweede overtreding en dwangarbeid na de derde overtreding. Tijdens de oorlog moest een varken in de armen worden gedragen, zoals een baby. Om tien uur is de varkensmarkt afgelopen en wordt het plein schoongeveegd van plat getrapt stro, eindjes sigaar en dampend varkensmest.

In de tweede helft van augustus viert Sint-Truiden de traditionele kermis, een typisch Vlaams volksfeest rond de kerktoren. Heel het marktplein staat vol prettenten, draaimolens die fonkelen in de zon, hommels en roetsjbanen, torentjes waarvan je op zakkengoed naar beneden glijdt langs een gepolijste piste, spoorbaantjes met bergtoppen van karton en vier of vijf stoomorgels. Le Pétomane heeft het kleinste tentje van allemaal. Hij is Kampioen van België in zijn specialiteit: scheten laten. Le Pétomane speelt de Brabançonne langs zijn achterste en laat winden waarmee hij het stadsverkeer van Sint-Truiden nabootst. Voor enkele centimes trekt een man aan zijn eigen vel en vouwt het in sierlijke plooiën die hij met veiligheidsspelden vasthecht. Een vrouw zonder armen opent een fles appelwijn met haar tenen en brengt het glas met haar voeten aan haar lippen. In een volgende prettent zit de Dikke Vrouw. Zij is zo dik dat zij heur gezicht kan wassen met heur tietekens en zij geeft een demonstratie voor een paar centimes extra. Naast de vDikke Vrouw verzorgt de beroemde Monsieur Figaro zeven- of achtmaal per dag een dramatische voorstelling van het Passiespel van Ons Heer de Verlosser. Om de show aan te kondigen roffelt Pontius Pilatus op een trommel terwijl Jezus Christus trompet speelt. Maar al spoedig wordt het lachen van het publiek gesmoord door het angstwekkende gekrijs van een kind want Monsieur Figaro drijft echte spijkers door de handen en de voeten van zijn zoon die de rol van de Verlosser speelt. Monsieur Figaro is zo beroemd in België dat er zelfs een populair deuntje over hem wordt gezongen: "Et le voilà-et le voilà-Fi-ga-ro-le plus comique de la Belgique-Fi-ga-ro" Maria woont op zijn minst tweemaal per dag en soms zelfs driemaal de voorstelling van Monsieur Figaro bij. Aldous die naast haar staat trekt nerveus aan zijn sigaret, staart naar de Verlosser en blaast rookkringetjes in Zijn richting. Er is een kraam dat appelbeignets verkoopt en een ander kraam biedt kleine pots de chambres aan. De pispotjes van melkchocolade doen Maria het schaamrood naar de wangen stijgen. Een visboer verkoopt voor twee centimes zoveel zure mossels als je maar kunt opeten zonder je te verslikken en doet gouden zaken. Maria bijt in een mossel, verslikt zich en begint hevig te hoesten. Zij verliest haar twee centimes. Na zonsondergang verlichten de rode vlammen van briketbranders en de witte flikkering van acetyleentoortsen het gele plaaster van het belfort en het donker metselwerk van de kerkmuren.

De herfst is het seizoen van de suikerbieten. Bij de eerste vorst trekken jongens en meisjes van twaalf jaar de knollen uit de harde grond. De bieten worden langs en doolhof van kleine kanalen naar de wasmachines en de snijscharen in de suikerfabriek van Grand-Père Baltus gevoerd. Er heerst een koortsachtige activiteit, dag en nacht, met drie shifts van acht uur per etmaal. Iedere herfts en winter is Sint-Truiden in de greep van de bietenkoorts. De ruime suiker wordt gebleekt met

paardenbloed en beendermeel. In zijn winkel op de Grote Markt mengt Grand-Père Baltus zijn suiker met het sap van twee soorten appels. Bellefleur en Courtpendue, en verwerkt het mengsel tot stroop. Hij maakt zijn eigen jenever door bietensuiker te mengen met aardappelsap. Grand-Père Baltus heeft ook een pluimveebedrijf in Sint-Truiden dat verse eieren en kippenlevers exporteert naar Engeland. In de steenkoolmijnen van Limburg koopt hij oude blinde trekpaarden op die hij tot veevoeder verwerkt zodat hij zijn kippen kan vetmesten met gekookt paardenvlees. Zodra de geur van de lente in de lucht hangt is het afgelopen met de dolle suikerproductie in Sint-Truiden. De fabriek wordt vergrendeld en de rest van het jaar staat zij daar, zielig en alleen, een donkere schaduw in het open veld aan de rand van de stad, verweerd en levensloos, terwijl het loof van jonge bieten opschiet uit de ruwe, zwarte aarde en de rustige verkoop van wintersuiker het leven beheerst in het slaperige provinciestadje..."

WEGEN EN PADEN IN KOZEN, ANNO 1845

In die tijd toen alles nog te voet gebeurde, werd het dorp doorkruist met meerdere wegeltjes en voetpaden. Rond de jaren 1840 werden deze rechtstreekse verbindingen en vooral het netwerk aan paden opgemeten door de Belgische Overheid, en ieder met een naam opgenomen in de Atlas van de Buurtwegen. Deze paden waren vaak amper 1 meter breed en moesten onderhouden worden door de aangrenzende eigenaars. In de loop van vele decennia geraakten ze geleidelijk aan buiten gebruik, ze verwilderden, en ze verdwenen ook door herverdeling en samenvoeging van gronden.

Deze opsomming werd geput uit de nagelaten geschriften van Jef Bonneux(+).

Wijerpad – 2220 m. - van Kozen naar Wijer
Alkenpad – 225 m. - van Kozen naar Alken
Kortenbospad – 2047 m. - van Kortenbos naar Hulsen
Herktopad – 799 m. - van Breestraat naar Herk
Alkentrepweg – 1592 m. - van Kozen beemden naar Alken Trep
Grotendriesweg – 384 m. - van Resch naar Stevoort
Straatweg – 584 m. - van Dorp naar Breestraat
Bergenveld – 68 m. - van Bergenveld naar Brandepoel
Opcosenpad – 2210 m. - van Breestraat naar Heide
Pannengoedweg – 699 m. - van Kortenbos naar kerk Kozen
Mierweg – 494 m. - van Kromlook naar kerk Kozen
Kraekhovenpad – 232 m. - van Reineik naar kerk Kozen
Kronkelweg – 397 m. - van Kruiseiken naar Kozen
Reineikweg – 547 m. - van Reineik naar Kruisteken
Herckenrodeweg – 702 m. - van Zwarteinde naar Wijer
Kleinepad – 682 m. - van Kleinveld naar Wijer
Paenhuisweg – 235 m. - van Opcosen naar Cabaret Paenhuis

De problematiek omtrent de heropening van "de trage wegen" in de landelijke gebieden kwam via de pers recent weer opvallend in de actualiteit. Dit gebeurde door gerechtelijke vonnissen in beroep die o.a. in Kerksken (Haaltert) en Holsbeek (Leuven) de gemeentebesturen dwangsommen oplegden wegens het niet terug openstellen en onderhouden van een aantal paden die opgenomen waren in de Atlas van de Buurtwegen (1842).

De vzw Trage Wegen die dit heropenen stimuleert bepleit eerder de overlegformule om de huidige en historisch gegroeide toestand met de gefundeerde verzuchtingen van de natuurminnaars en wandelaars te verzoenen.

Ludo Raskin

UIT DE OUDE DOOS (Binderveld)

Het huis Laporte. Momenteel brasserie en feestzaal "De oude statie".

Deze woning stond vroeger op de hoek van de Leemstraat en de Kruisstraat.

HEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
8ste Jaargang – November - December 2012

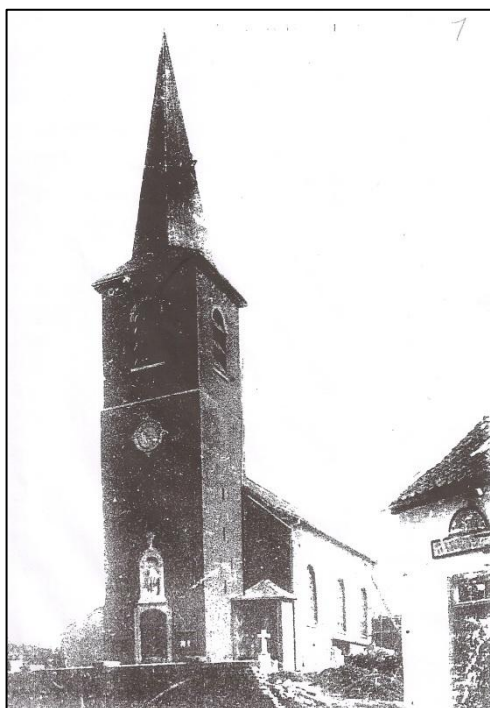
Redactie- en coördinatieadres:

Ludo Raskin, Opperstraat 183 Wijer, 3850 Nieuwerkerken

Lay-out: Valère Grauwels

MIJN DORP "Wé 't was".

In de geschiedenis van Nieuwerkerken in 1896 geschreven door de gemeente onderwijzer Gerard Joris lezen we volgend ongelooflijk citaat:

"... Pastoor Lievesoens ging in 1823 (onder het Hollands Bewind) op de weg Sint-Truiden-Tienen te Berg op Zoom (grens Sint-Truiden-Wilderden) de Nederlandse Prins Willem opwachten" om hem financiële steun te vragen om een nieuwe kerk te bouwen. 500 fr. in de kas en ene goede som gelds van de Prins, gevoegd bij de rijke giften van den hoog geboren heer Baron de Stembier van Wideux, en giften van edelmoedige zielen waren ontoereikend om den bouw gans te voltrekken want den toren nauwelijks tot de hoogte van het dak opgetrokken hebbende moest en bleef zo onvoltrekken tot den jare 1854 wanner hij dank aan de zorgen van den heer burgemeester Plevoets werd verhoogd en thans enen der schoonste van de omliggende dorpen is". Tot daar meester Joris.

HET BOUWEN VAN ONZE KERK.

1827-1828. Het onderste deel van de toren, met boven de deur het opschrift "NU n C re C te DICIMUS Nie UW erkerken". (Nu zeggen we met recht Nieuwerkerken 1928).

1851-1862. Van de plannen in 1851 tot de afrekening 3.712,60 fr. kwam de verhoogde toren vanaf de versmalling boven het beeld van Sint-Pieter.

1888-1889. Herstellingen aan het dak, nu met zinken goten en aflopen. De nieuwe sacristie kreeg gebrandschilderde ramen.

1910. Het kerkkoor wordt langer en breder, met een zijdeur korter bij het koor. Langs die deur werd iedere dode door 6 burens op een houten berrie van het sterfhuis naar de kerk en nadien naar het kerkhof gedragen.

1945 - Zangkoor Nieuwerkerken in de kerk aan de zijdeur, kort bij het koor.

DE KERKRAMEN.

De gebrandschilderde ramen achter het altaar zijn giften; pastoor Frans Museleers (1903-1911) schonk Sint-Franciscus, Martinus Indekeu (1889-1903) Sint-Martinus, en een neef van pastoor Voets (1870-1889) schonk Sint-Jozef. De Zondagsschool voor Meisjes schonk Onze-Lieve-Vrouw en de Heilige Familie met het Kindje Jezus.

Herbruikte kerkramen staan nu aan de zijaltaren. Weldoeners waren de kasteelheren van Nieuwerkerken, Nieuwenhoven en Nonnemielen (Metsteren).

Pastoor Voets was afkomstig van Kleine Brogel. Zijn moeder kocht daar bij de vernieuwing van de kerk het oude altaar en houten beelden van Sint-Pieter en Sint-Paulus, die zij schonk aan de kerk van Nieuwerkerken toen haar zoon er pastoor was en er nu nog staan.

In die periode werd nationaal de grote schoolstrijd gevoerd, en werd meester Joris op 19 oktober 1884 om die reden uit de gemeenteschool ontslagen. Meester Meuwissen uit Genk werd onderwijzer aan de nieuw opgerichte katholieke school die de afgeschafte gemeenteschool moest vervangen. Meester Meuwissen huwde met Magdalène Geelen, een weeskind dat bij haar tante verbleef en die huishoudster was bij pastoor Voets. Zij kregen 11 kinderen. Meester Meuwissen verdiende in 1891-1892 de som van 1250 fr.

1949. De middenbeuk krijgt een verbreding tot aan de toren, met een zijdeur die toegangsdeur wordt. De communiebank met in het midden twee deurtjes stond tussen de beelden van Petrus en Paulus, en de preekstoel stond tegen de pilaar voor Sint-Pieter.

Na 1960 verdwenen de vier Evangelisten boven en de Engelen achter het altaar onder een laag verf. Een grote godslamp, van dezelfde makelij als de twee grote draaglampen in het koor, evenals meerdere draaglampen en luchters aan de zijaltaren zijn spoorloos.

DE OMGEVING VAN DE KERK

De huidige Kerkstraat was toen een smalle kasseiweg. Hij grensde aan een hoge kerkhofmuur, en een pishokje voor het kosterhuis. In de onmiddellijke buurt lagen het erepark en het monument van de oud-strijders 1914-1918, met aan de andere kant de begraafplaats van de overleden pastoors.

De grote klok zagen we na een reparatie terug in de toren verdwijnen, en pastoor Lathouwers kwam met een roodgloeiende kop – de sleutels van de kerk in zijn handen – in de jongensschool bidden terwijl de Duitsers de kleine klok uit de toren haalden. Deze klok verhuisde naar de kerk van Ternaaien van waar ze na 1960 op een zondagnamiddag terugkeerde in een oude autocar vol met inwoners van Ternaaien.

Het pishokje werd vervangen door een treurwilg. De gedenksteen 1914-1918 kreeg het gezelschap van een gedenksteen 1940-1945 en verhuisden naar de parking waar het kinderkerkhof lag. Het erepark ging naar het nieuwe kerkhof in Berkès weide, en het ongewijde kerkhof verdween. De tuin van het kosterhuis werd het Sint-Pietersheem, dat gebruikt werd als eetzaal en klaslokalen van de meisjesschool toen de gemeente en de vrije school kinderen uit de omliggende dorpen met een autocar gingen ophalen.

Het Sint-Pieterssheem fungeerde ook als parochielokaal na de verhuis van de meisjesschool. Het werd veelvuldig, gemakkelijk en voordelig gebruikt voor allerhande vergaderingen en koffietafels na begrafenissen.

Onder de mooiste boom van het dorp zorgden de oud-strijders, de gemeentebesturen, en de parochie voor een publieke blijvende hulde aan de oorlogsslachtoffers en bouwden samen een "Kapel-Monument" dat ook diende als laatste rustaltaar bij de twee jaarlijkse processies, en als geboorde waterput met een storkpomp ter vervanging van de "gemeente waterput". Duizenden liters water liepen in een propere beerton, en dienden zowel om mortel bij huizenbouw te maken als om dieren te drinken.

De trappen verdwenen bij het verbreden van de Kerkstraat, en de waterput werd overbodig toen de waterleiding circa 1965 haar intrede deed in Nieuwerkerken.

In deze kapel/monument staat een gedenksteen met volgende tekst: "Gij zult water putten uit de bronnen van de Zaligmaker. Hulde vanwege Nieuwerkerken-Gorseem aan de helden van beide oorlogen".

De pastorij van 1870 was een droom van groen en rust, met ervoor een hoge groene haag en trappen. Een ijzeren bareel stond aan de Kerkstraat en een gelijkgrondse ijzeren poort in de Steeg als toegangsweg naar de tuin, de hoogstamweide en het wandelpark. In de tuin stonden bessen, mispels en vijgen, naast fruitbomen in de weide en kastanjes, beuken en ander loofhout in het wandelpark. Een laatste dikke beuk viel op het kerkhof tijdens de pukkelpop storm in 2011.

DE HUIZEN EN HUN BEWONERS.

*Lemen huis van Odilon Joris,
zoon van meester Gerard Joris, nu gemeentehuis.
Klooster Zusterschool met klaslokalen, nu Postkantoor.*

Sint-Pieterssheem

Waar het gemeentehuis nu staat woonde de familie van de gebroedroofde meester Joris in een groot lemen huis omgeven door een tuin en fruitweide (van woonhuis Gijsens aan de Boulevard tot het woonhuis M. Secretin aan de Kerkstraat). Zijn zoon Odilon was boer en boomkweker. Drie van zijn zonen bewoonden vele jaren het ouderlijk huis en zorgden wekelijks met kar en paard voor steenkool in het hele dorp. Mathilde uit het café Sportwereld was een kleindochter. Op de hoek van de Steeg lag de gemeenteschool, een stenen gebouw uit 1854 met een toegangswegeltje naar de voordeur (kant Kerkstraat), omgeven door honderden witte lelies. Het barrier en de voordeur gingen enkel open wanneer de processie langs trok; normaal nam iedereen de

ingang van de vroegere school die tegen de Steeg lag.

Bewoners waren Mathilde, Rikus en Bèer van Raisin. De gemeenteschool veranderde in het woonhuis van Roger Strauven-Coenen, ook de plaats waar de latere burgemeester Lous Germeys zijn dokterspraktijk begon, en nadien ook nog gemeentehuis en naaiatelier.

DE STEEG.

De Steeg was een aardeweg, een karspoor breed, tot aan het enige huis en verder een voetweg naar Kasteelsbos, Kasteel en Mierhoopbaantje. In de Steeg trouwde in 1845 Egidius Swijzen met een daar

*Schuur van Jeankske Swijzen
in de steeg*

wonende weduwe. Bij zijn eerste huwelijk was hij klompenmaker; bij zijn tweede huwelijk 20 jaar later was hij landbouwer. Zijn tweede huwelijk bracht twee zonen Petrus en Johannes of ook "Pieke en Jeankske de kloenk" die er later elk met acht kinderen woonden in een lemen huis. Jeankske van Pieke vertelde me dat zijn pa en nonkel werkten bij Clettis (later molen Cuypers) als vracht-voerders die met een paardengespan goederen o.a. genever naar Luik brachten om terug te komen met steenkool. Pa was de eerste die een fiets had. Hij werkte ook als bosontginning o.a. drie jaar in Lambusart, en werd nadien boswachter en boer en verhuisde in 1915 naar Schimpfen (Kuringen).

Jeankske verhuisde naar het huis van zijn schoonouders (nu CM-kantoor). Hij bewerkte zijn grond met een koeiengespan en was o.a. ook seizoenarbeider in het klooster (nu militaire school) van Safranberg waar hij vanuit Nieuwerkerken te

voet naar toe ging. Jeankske leeft nog verder in het geheugen van veel oudere mensen als een man die méér dan veertig jaar lang het kruis droeg in alle processies. Ook zijn vele typische gezegden blijven verder leven o.a. "Nen advocaat zegt altijd dat ge wint... maar hij klopt op zijn eigen tes", of ook "Geld kwijt, iets kwijt, vrouw kwijt, veel kwijt, goede naam kwijt, alles kwijt". Jeankske was mijn grootvader, die ook heel graag een bakske genever dronk.

De rijksschool is gebouwd op grond die de gebroeders Swijzen in 1913 kochten van de Kerkfabriek. Die school kwam er tot groot ongenoegen van o.a. pastoor Creyns waardoor veel onenigheid ontstond in onze vredige dorpsgemeenschap. In Bèrkes wei kocht Louis Germeys grond en bouwde er zijn dokterswoning. Achter het kerkhof lag toen "het eiland", een poel gegraven rondom een boom waar de hele dorpsjeugd in de zomer ging pootje baden in modderig water en op het ijs glijden in de winter.

In het dorp was het Kasteelsbos voor 1960 een mooi natuurgebied waar elk kind tijlozen narcissen plukte, waar jongeren elkaar ontmoeten, waar onze ouders erwrijven, boonstaken en bezemroeien haalden en gedurende de oorlog stoofhout plunderden om hun huizen te verwarmen. Het baantje van de Steeg liep rechtdoor naar de Mierhoop, links naar Strooien dorp, Rozenbos en Tichelrij. Rechts naar de Panoven. Kasteelsbos werd Kasteelstraat en bleef gedeeltelijk het Muggenboske.

DE PANOVEN (nu Woonzorgcentrum en Rusthuis Sint-Jozef).

Leem werd met de kruiwagen naar de "panoven" gebracht om gebakken te worden tot dakpannen. Het kneden van het leem was voetenwerk; in vormen brengen was handwerk. Gedroogd werd er

onder afdaken, en het bakken gebeurde in de panoven. Een rijke heer die door de Grauwzusters te Zoutleeuw werd verzorgd schonk hen zijn eigendom waaronder circa 6 hectaren grond rond de kapel

van O.L.Vrouw van Lourdes, die gebouwd werd in 1870. Naast de kapel kwam een klooster, en op de grond kwamen de Kloosterstraat met huizen evenals huizen langs de Kerkstraat. In het klooster woonden drie zusters die zieken en noodlijdende dorpsgenoten gingen helpen en verzorgen, hetgeen wij nu thuiszorg noemen. Ook het wassen en opbaren van overledenen gebeurde door de zusters, want in die tijd bleven de doden in het sterfhuis tot aan de begrafenis.

Met haar fiets trok zuster Bergmans zolang ze enigszins kon naar haar zieken voor inspuitingen en vooral voor opbeuring van haar patiënten.

Kapel O.L. Vrouw van Lourdes

Het rusthuis begon met een paar ouderen die ter verzorging opgenomen werden in het klooster, een initiatief dat geleidelijk aan uitbreiding nam. Het klooster werd zelfs totaal vernieuwd waardoor de kapel van O.L. Vrouw van Lourdes verdween. Nu is het een groot en modern rusthuis waar veel dorpsgenoten in een gekende omgeving samen met veel anderen hun laatste jaren doorbrengen, omringd door jongeren die er hun broodwinning hebben.

Naast de kapel liep het kerkbaantje naar de Dries en het lang baantje naar de Hoeseleer (viersprong Galgenbos). In 1977-1979 ruilde, kocht, verkavelde en verkocht de v.z.w. Parochiaal Comité Sint-Pietersparochie de

gronden tussen het klooster en de Driesstraat (nu Berken- en Lindenstraat).

Minder vraag naar bouwgrond en in 1982 een andere meerderheid in de gemeenteraad zorgden voor een faling van het parochiaal comité met een schuld van 45 miljoen frank (Het Belang van Limburg van 17/18 augustus 1985). Wie bouwgrond had gekocht in fase 1 kon bouwen; wie nadien kocht of ruilde kon pas bouwen na 1990. Op mijn persoonlijke vraag aan de doorgoede Hasseltse bisschop Paul Schruers of dit allemaal wel een parochiale taak was kreeg ik als antwoord: "Gij hebt een goede vrouw!!!"

Op Tichelrij lag er gedurende de Tweede Wereldoorlog een Duitse kazerne met een radartoren die rechtstreeks in verbinding stond via houten palen met electriciteitsdraden die over de gronden van het dorpscentrum liepen naar het vliegveld van Brustem. De weerstand saboteerde die lijn met als gevolg dat de Duitsers de inwoners verplichtten tot "kabelwacht", en zij namen zo nodig en willekeurig gijzelaars op bij daden van sabotage.

Op de hoek van de Kloosterstraat-Kerkstraat lag Bérkes boerderij, en verder het kosterhuis waar op 1 augustus 1944 een vader en zijn twee zonen tijdens de noodlottige razzia in Nieuwerkerken werden opgepakt, om nadien te sterven in Duitse concentratiekampen.

De andere kant van de Kerkstraat was gemeente Gorseme (Schelfheide), met "Motmansgoed" en de Zusterschool. Waar nu de Mouveldstraat ligt lag toen een mooie hoogstamweide; het huidige KBC-kantoor was een grote schuur, en het woonhuis naast de zusterschool (nu postkantoor) was eigendom van Lowieske Motmans. Zij was de dochter van Petrus Motmans en zij huwde met Libert Serdons. Deze Libert Serdons was schepen van de gemeente Gorseme, boer, cafébaas en winkelier. Zijn dochter Alice trouwde met Jef Herbots die op zijn beurt boer, veekoopman, schepen en

burgemeester van Gorseme en Nieuwerkerken was. Hij verkavelde de hoogstamweide tot de Mouveldstraat.

De open ruimte naast het huidige KBC-kantoor was eigendom van de kinderen van Joannes Motmans (Jannes). Er lag een der grootste lemen huizen van het dorp waar het vele jaren café was. Waar nu het postkantoor ligt stonden van 1875 tot 6 juni 1966 de zusterschool en het klooster, gelegen tegen de Kerkstraat met er omheen een hoge muur, waar achter de speeltuin en de klaslokalen lagen en zo via een donker gangetje naar de achterliggende bewaarschool. De door alle ouderen nog gekende zuster Adriana was er een echte bekommerde moeder voor al die kleuters van ons dorp.

Zo was ons dorp een hechte gemeenschap waar iedereen iedereen kende, waar er tijd was om te praten en te luisteren in de gezinnen en met de burens, want telefoon en radio waren uitzondering in het dorp, en de TV kwam er pas na 1955. De overgrote meerderheid van de bevolking moest leven met veel minder dan nu, maar dat die meerderheid minder tevreden was dan nu, dat geloof ik niet.

Jean Thomas

1945 - Zangkoor Nieuwerkerken aan de kerktrappen

Zondagschool voor meisjes (1910 ?)

STEEN UIT EIGEN BODEM

Op 2 mei 2012 werd in Nieuwerkerken bij de officiële opening van de Pater Cuypersstraat een gedenkteken ter nagedachtenis van E.P. Edgar Cuypers, missionaris in Congo en Tanzania, ingehuldigd. Dat gedenkteken, opgericht vlakbij de ingang van het ontmoetingscentrum De Brug, bestaat uit een monoliet zoals er op een aantal plaatsen in onze gemeente te vinden zijn in de ondergrond. Daarop is de beeltenis van de pater aangebracht, gegraveerd in zwarte graniet. Einde jaren achttienhonderd deed Ernest Van den Broeck, conservator van het Koninklijk museum voor Natuurwetenschappen te Brussel, onderzoek naar en over kwartsietblokken in het noord-oosten van België. Daarover gaf hij verslag in de vergadering van 25 juni 1895. Ik citeer enkele zinnen uit dat verslag: "*Il existe, à partir d'environ 5 kilomètres au NNE de Saint-Trond, un relèvement assez accentué des altitudes générales de la contrée. Le thalweg des petites vallées voisines varie des côtes 30 à 40, tandis que les sommets de la colline des crêtes... à l'est de Nieuwerkerke dépasse parfois l'altitude de 80.*" Sur le point culminant, entre Weyer et Gorssum, on voit

une tracé de glaise. Le sable qui se trouve vers ce point renferme quelques rognons de grès comme ceux qui se trouvent dans le sable de la Campine.

Or, il résulte de mes investigations dans ces parages qu'indistinctement tous les sommets des collines et renflements secondaires de la région du Galgenbosch, du Rosen Bosch, du Papenbosch, du Leyhaart Bosch ont été ou sont encore couverts par des innombrables debris, non roulés, mes vestiges certains restés sur place..."

Het Galgenbosch en Rosen Bosch (tegenwoordig Galgenbos en Rozenbos geschreven) kende ik, maar Papenbosch en vooral Leyhaart Bosch waren zelfs niet op stafkaarten te vinden. Gelukkig had ik nog een heel oude gedetailleerde kaart van voor 1900 en zo konden geoloog Roland Dreesen en Luc Paque van Geolim en ik zelf op zoek gaan. Vruchteloos was de zoektocht zeker niet: er liggen her en der nog wel wat van die kwartsietblokken.

Uit de tekst van Van den Broeck kon je al opmaken dat ze niet van elders kwamen aangerold. Maar wat zijn die stenen dan en hoe zijn ze tot stand gekomen?

Daarover vertelt Roland Dreesen dat die grote blokken de enige getuigen zijn van inmiddels weggespoelde zandlagen uit de tertiaire zee die onze gebieden ongeveer 70 miljoen jaren geleden overspoelde. Ze werden op het einde van de jaren 1800 beschreven door geologen die meldden dat ze hier in Nieuwerkerken, Wijer en Kozen veel voorkwamen.

In het verleden werden ze door dorpsbewoners vaak kapotgeslagen en meegenomen o.a. voor de funderingen van hun woning. Nu treffen we ze nog aan als onderdeel van rotstuinen en als sierstenen langs inritten.

Karakteristiek voor deze zoetwaterkwartsieten (= de volledige benaming) is de aanwezigheid van kleine putjes en gaatjes in het bovenoppervlak en ook van verticale doorsneden van fossiele wortelgangen die getuigen van zeespiegeldalingen en de vorming van kustmoerassen, dus veen boven de voorafgaande afzetting van mariene zanden.

De humuszuren afkomstig van het veen bleekten de zanden en loogden ze uit waardoor het ijzer en andere stoffen werden weggefilterd. Het kwartsiet was wel weerstandig. De zuren zorgden er dan ook voor dat het siliciumdioxide, het kwarts dus, gedeeltelijk in oplossing ging en dit kiezelzuur cementeerde de zandkorrels aan mekaar. Op die manier ontstond een steenlaag tot zowat 60 cm dik. Later kwam daar leem overheen die op de hoger gelegen plaatsen door erosie dan weer gedeeltelijk wegspoelde en zo kwamen hier en daar zo'n stenen aan de oppervlakte.

Niet zo lang geleden werd op de studiedag van Likona op de universiteit Hasselt een lezing gegeven door Roland Dreesen over de zoetwaterkwartsieten die we in voornoemde plaatsen hebben gevonden.